

**UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

Magisterské kombinované studium

2011 – 2012

Diplomová práce

Jméno a příjmení autora:

Bc.Lenka Kodimová

Název práce:

*Současné přístupy MŠMT k řešení ústavní výchovy se zaměřením na Výchovný
ústav Hostouň*

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

Doc.PhDr.Eva Šotolová, PhD.

**Jan Amos Komensky University
Prague**

Magistr combined study

2011 – 2012

Diploma Thesis

Author's name and surname:

Bc.Lenka Kodimová

Title of the work:

*Contemporary approaches of MŠMT (Ministry of Education) to solution of
institutional education*

Prague 2012

Supervisor:

Doc.PhDr.Eva Šotolová, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval(a) samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal(a), v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 1.3.2012

Jméno autora/ky

vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěl(a) bych poděkovat vážené paní *Doc.PhDr.Evě Šotolové, PhD.* za odbornou pomoc při psaní mé práce.

Anotace

Tato diplomová práce má ozřejmit odborné i neodborné veřejnosti složitosti práce s dětmi v ústavní péči, nové odborné přístupy, rozsah jejich využití a možností v současnosti. Autorka zde charakterizuje jednotlivá výchovná zařízení, zvláště pak přibližuje prostředí Výchovného ústavu a dětského domova se školou v Hostouni. Zaměřila se na příčiny umístění dětí v ústavní péči, na délku pobytu v ústavu a aktuální změny v ústavní výchově.

Klíčové pojmy:

Citová deprivace, dětský domov se školou, diagnostický ústav, etoped, ochranná výchova, pedagogický pracovník, předběžné opatření, psychická deprivace, školská zařízení, ústavní výchova, výchovný ústav.

Annotation

This diplom work ought to clear the complexity of the work with children in the institutional care to professional as well as non-professional circles, the new special approaches, range of their usage and ways in the present.

The author characterizes single educational institutions; especially she describes the atmosphere of the Educational Institution and Children's Home with the School in Hostouň.

She aimed at causes of placing the children in the institutional care, at length of stay in the institution and current changes in the institutional education.

Key terms:

Emotional deprivation, children's home with the school, diagnostic institution, etopaedist, protective education, pedagogical worker, preliminary ruling, psychic deprivation, school institutions, institutional education and educational institution.

Obsah:

Úvod	9
1.Náhled do problematiky	11
Ústavní výchova v kontextu doby.....	11
1.2. Specifika ústavní výchovy.....	14
1.3. Nedostatky v ústavní péči.....	16
1.4. Důvody pro odebrání dětí do ústavní péče.....	19
1.4.1. Nejčastější důvody k umístování dětí do ústavní péče.....	22
1.5. Negativní důsledky ústavní výchovy.....	24
1.6. Následky psychické deprivace vzhledem k ústavní výchově.....	26
1.7. Děti odcházející ze zařízení ústavní výchovy.....	28
1.8. Náhradní rodinná péče.....	30
1.8.1. Formy náhradní rodinné péče v ČR.....	32
2. Teoretická část práce	37
Legislativa.....	37
2.2. Ústavní výchova.....	40
2.3.Ochranná výchova.....	40
2.4. Předběžné opatření.....	41
3. Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	42
3.1. Diagnostické ústavy.....	42
3.2. Dětské domovy.....	43
3.3. Dětské domovy se školou.....	44
3.4. Výchovné ústavy.....	45
3.5.Některé údaje k výchovným ústavům.....	46

4. Výchovný ústav Hostouň.....	52
4.1 .Poloha a režim ústavu.....	53
4.2. Sociálně- psychologické klima.....	54
4.3. Pojetí ústavu a způsob řízení.....	55
4.4 Výchovná práce v hostouňském zařízení od jeho zřízení.....	57
(historie výchovné péče v hostouňském zařízení)	
4.5. Současnost.....	58
4.6. Co by bylo dobré změnit.....	61
5. Doporučení pro pedagogickou praxi – změny v ústavní výchově	
5.1. Aktuální změny v ústavní výchově.....	65
5.2. Konkrétně ke změnám.....	65
5.3 Rušení kojeneckých ústavů a profesionální pěstounská péče.....	67
5.4. Doporučení nestátních neziskových organizací.....	71
Závěr.....	76
Seznam použité literatury.....	79
Seznam obrázků, tabulek.....	81
Seznam příloh.....	82

Úvod

Ústavní výchova je forma náhradní výchovné péče dětí, jejichž rodiče se o ně nechtějí či nemohou z nejrůznějších příčin postarat. Tyto děti jsou pak odsouzeny prožívat část či celé své dětství a období dospívání v kolektivní výchově ústavního zařízení.

Výchova dítěte v ústavním zařízení je do jisté míry nepřírozenou záležitostí. Mluvíme-li o dětství, každý z nás si jistě vybaví chvíle strávené po boku svých rodičů a sourozenců, popř. dalších členů širší rodiny. Ústavní výchova je tedy pro většinu lidí vzdáleným pojmem. Přesto je však řada dětí, a není jich málo, které dětství v pravém slova smyslu nikdy nepoznaly či nepoznají. Vlivem určitých okolností není jejich vyrůstání v původní rodině možné, a proto musejí být z rodiny odebrány a umístěny do náhradní výchovné péče. Smutným faktem zůstává, že nejvíce takto „opuštěných“ dětí končí v péči ústavní. Ten pojem „opuštěný“ neznamena doslova opuštěný, jeho význam chápeme spíše jako nezajištěný, zanedbaný. Tyto děti jsou většinou tzv. sociálními sirotky, tzn. že své rodiče mají, ale jejich péče o ně byla natolik problematická, že nebylo v nejlepším zájmu dítěte v rodině zůstat. Nejčastěji se jedná o rodiny alkoholiků či lidí majících sklony k sociálně patologickému chování. Pobyt v ústavním zařízení jistě není optimálním řešením, jak dítěti zajistit bezstarostné a klidné dětství. Je pouze jednou z možností, jak danou situaci řešit.

Ústav je světem sám pro sebe, má svá pravidla, specifika a také svá úskalí. Dítě nevyrůstá v úzkém kontaktu s nejbližšími členy rodiny, nezná důvěrné rodinné vazby, atmosféru skutečného domova. Metaforicky řečeno, domov je takovým klidným „ostrůvkem“ v rozbouřeném moři okolního světa. Dítěti, které tento ostrůvek nemá, chybí pevné zázemí a kořeny, nenachází klid. Těžko tento klid naleznou uprostřed kolektivu dětí a několika stále se střídajících vychovatelů. Dítě marně hledá hlubší kontakt a nebývá vyslyšeno. Není tu nikdo, kdo by se z něj tak upřímně radoval jako rodič, který je svědkem prvních kroků svého dítěte. Dítě má kde bydlet, kde trávit čas, avšak to, co činí domov domovem, přítomnost lásky, zájmu a pochopení, v ústavu nikdy nenalezne. Ale právě tyto „maličkosti“ jsou tím podstatným, co

potřebuje dítě pro své šťastné dětství, zdravý vývoj a dobrý základ do celého budoucího života.

Záměrem mé diplomové práce je snaha o hlubší proniknutí do problematiky ústavní výchovy a zamyšlení se nad tím, jak se dětem v ústavech žije, čím jsou vybaveny do budoucna a jaký vliv na ně jejich pobyt v ústavní péči zanechává. Na základě výzkumu, který proběhl mezi vychovateli z dětských domovů, se snažím zhodnotit celkové pojetí ústavní péče v ČR.

V první části své diplomové práce, tj. v části teoretické, se věnuji úvahám nad pojetím ústavní péče v ČR, zamýšlím se nad její efektivitou a vlivem, který má na osobnost jedince, jež v ústavní výchově pobývá. Mapuji také nabídku jiných možností náhradní výchovné péče mimo ústavní zařízení, tj. náhradní rodinné péče v uměle vytvořeném rodinném prostředí.

Druhá část diplomové práce je věnována kvalitativnímu výzkumnému šetření v oblasti ústavní péče. Prostřednictvím hloubkových rozhovorů s odborníky, kteří v oblasti ústavní výchovy pracují, se snažím poodhalit zákulisí ústavní péče a zjistit, do jaké míry se shodují výpovědi těchto odborníků s popsanou teorií v první části práce. Zajímalo mě, jak lidé, kteří jsou s danou problematikou denně v bezprostředním kontaktu, hodnotí současné pojetí ústavní péče.

1.Náhled do problematiky

1.1 Ústavní výchova v kontextu doby

Ústavní výchova je nařizována soudem dle § 46 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena či narušena a případná jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit.

V Evropské unii je v institucionální výchově umístěno přibližně 140 000 dětí, z toho pouze na území České republiky je odsouzeno žít mimo rodinu 11 000 dětí, což činí neuvěřitelných 8 %. Evropský soud pro lidská práva naší zemi dlouhodobě kritizuje za to, že státní orgány porušují práva rodiny a soukromý život tím, že často zbytečně odebírají děti rodičům a umísťují je do ústavní výchovy. *„Ze své praxe známe případy, kdy jediným důvodem pro odebrání dítěte byla třeba jen nevyhovující ekonomická či bytová situace vlastní rodiny dítěte,“* udává příklad zástupkyně iniciativy Martina Vančáková z Nadačního fondu J&T a doplňuje: *„Ústavní soud ČR ale nedávno jasně rozhodl, že hmotná nouze nesmí být důvodem pro odloučení rodiče a nezletilého dítěte, pokud jsou citové vztahy zachovány.“* Přitom ústavní péče je pro stát nejnákladnější, neboť musí financovat jak provoz samotných velkých ústavních zařízení, tak personální kapacity. Náhradní rodinná péče je naopak zatím velmi podhodnocena a chod pěstounských rodin je z velké části financovaný z jejich vlastních zdrojů.

UNICEF a Úřad vysokého komisaře pro lidská práva OSN zahájily kampaň proti stále rozšířené praxi umístování dětí do ústavních zařízení. Jan Jařab, regionální zástupce Úřadu vysokého komisaře pro lidská práva OSN řekl: *“Mnoho států střední a východní Evropy stále provozují systém velkých ústavních zařízení pro děti všech věkových kategorií. Umístění dětí do ústavů - včetně dětí mladších tří let - je stále nejčastější reakcí společnosti na zdravotní postižení, chudobu nebo nedostatek rodičovských dovedností spíše než*

prostředky na ochranu dětí před zanedbáváním a zneužíváním, před kterými často nechrání děti dostatečně účinně.“

Zdravý vývoj dítěte je podmíněn především zdravým rodinným prostředím. Právě láskyplné rodinné zázemí, atmosféra důvěry a bezpečí podporuje v dítěti navození bazální důvěry k okolnímu světu. Pokud není tato důvěra vážným způsobem narušena, je pravděpodobné, že z dítěte vyroste samostatný a zodpovědný jedinec schopný aktivní spolupráce s okolím. Pokud však nejsou některé ze základních potřeb dítěte dostatečně a dlouhodobě uspokojeny, prochází dítě situací vážné psychické deprivace. Ta se projevuje zejména emoční a sociální labilitou, obtížnou integrací jedince do společnosti, problémy v komunikaci a navazování vztahů, neschopností důvěřovat, otevřít se, přizpůsobit se. Dítě žijící v ústavu postrádá zkušenost těch nejpřirozenějších a nejbližších vztahů a podnětů, které nalezneme právě v rodině. Ani (v ideálním případě) vřelý vztah vychovatelů ke svým klientům nemůže nahradit skutečnou rodičovskou lásku, neboť na rozdíl od rodičů bude vždy chybět láskyplný individuální přístup, jako tomu bývá u vlastního dítěte. Vychovatelé nemohou znát přání, sny a trápení všech svých klientů, tyto děti se pak zpravidla nemají komu svěřit, před okolím se stahují a prohlubuje se v nich strach, nedůvěra a pocit úzkosti, který mnohdy ústí v hněv a agresivitu namířenou proti sobě i druhým. Děti mají v ústavech také minimum podnětů ke svému osobnímu rozvoji.

Ústavní výchova však skrývá i řadu jiných problémů. Současný ústavní systém byl založen před více než třiceti lety a jeho koncepce se zdá značně nedořešená. Děti do tří let vyrůstají v kojeneckých ústavech spadajících pod resort zdravotnictví, děti od tří do osmnácti let žijí v dětských domovech řízenými resortem školství. Ačkoliv podle zákona o sociálně právní ochraně dětí nesmí být v případě náhradní rodinné péče rozdělováni sourozenci, je na pováženou, že v případě ústavní výchovy to neplatí. Sourozenci jsou rozděleni do příslušných zařízení dle věku a přicházejí tak o jedinou pozitivní citovou vazbu. Už jen umístění dítěte do ústavu je pro něj značně traumatizující (tzv. šok z umístění), natož pak časté cestování z jednoho typu zařízení do druhého, náhlá změna prostředí, zvykání si na neznámé vychovatele a nový dětský

kolektiv. To vše se negativně podepisuje na momentálním psychickém stavu dítěte a velmi často tyto problémy přetrvávají i v dospělosti.

Útěky dětí ze školských zařízení jsou dalším velkým problémem institucionální péče. Během let 1995–2004 bylo vyhlášeno 28 051 pátrání po klientech školských zařízení MŠMT. Na tomto počtu se podílelo 8 086 dětí, které se dopustily jednoho a více útěků, 4 986 dětí, které se dopustily jednoho útěku, 2 145 dětí, které se dopustily dvou až pěti útěků a 538 šesti až deseti útěků a 417 dětí jedenácti a více útěků. Počty dětí, po nichž Policie ČR vyhlásila pátrání se trvale zvyšují.

Z narůstajícího počtu dětí, po nichž vyhlásila Policie ČR pátrání vyplývá, že jak Policie ČR, tak i OSPOD a ústavy se k útěkovosti dětí staví více méně formálně. Zejména v případech tzv. notorických útěkářů je snaha vrátit dítě zpět do ústavu minimální. Děti na útěku se dopouštějí opakované trestné činnosti, parazitují na příbuzných či kamarádech, provozují prostituci, zneužívají drogy a hrají na hracích automatech. V mnoha případech se dostávají do kriminálního prostředí nebo se z nich stávají bezdomovci, kteří končí až na samém dnu společnosti. Mnohé z nich se stávají oběťmi trestné činnosti. Situace je tak paradoxně horší, než byla před umístěním dítěte do institucionální péče. Děti, které jsou dlouhodobě (i několik let) na útěku, se ocitají v naprostém vakuu, mimo dosah systému sociální péče a tedy i mimo možnost uspokojovat své základní životní potřeby legálním způsobem. Neřešením útěků dětí tak je popírán základní smysl umístění dítěte v institucionální péči – ochrana, pomoc a podpora zdravého vývoje – jejich přehlížení naopak vede k pokračování sociálně patologického vývoje a k nastartování kriminální kariéry.

Trestné činnosti se z celkového počtu 17 454 dětí dopustilo 9 751 dětí (tj. 56%). 3 209 dětí, tj. 18%, mělo zkušenost s trestnou činností již před a během pobytu v institucionální péči, dalších 6 542 dětí, tj. 38 %, se poprvé dopustilo trestné činnosti až poté, co institucionální péče opustilo (z nich 1681 do roka po odchodu a 4 861 až po roce). Samozřejmě, situace v oblasti páchaní trestné činnosti dětí, které prošly institucionální péčí, se liší podle problémů, pro které byly umístěny a typů zařízení, v nichž byly umístěny. V dětských

domovech se dopustilo trestné činnosti 31% dětí a z nich 18,5 % před a během pobytu v institucionální péči a 87,5 % poté, co ji opustily. V dětských domovech se školou byla situace mnohem horší – trestné činnosti se dopustilo 73 % dětí, z nich před a během 41 % a po 91 % dětí. U výchovných ústavů byla situace ještě horší: 79 % dětí se dopustilo trestné činnosti, z toho 39 % před a během umístění a po opuštění institucionální péče 61 % . U klientů všech typů zařízení platí, že v prvním roce života mimo ústav byla situace relativně uspokojující, k rasantnímu nárůstu kriminality došlo až po roce a dále!

Z celkového počtu dětí se jich 12 308 navrátilo do původní rodiny, z nich se dopustilo trestné činnosti 7 574 (62 %), z toho 5 036 dětí(41 %) až po opuštění institucionální péče (4 755 až po roce a později). Do domů na půl cesty odešlo 1 268 dětí, z nich se trestné činnosti dopustilo 492 dětí (39 %), z toho 373 (29 %) začalo páchat trestnou činnost až po odchodu z institucionální péče.(www.mv.cz/odbor_prevence/)

V neposlední řadě je nutné se zamyslet nad otázkou, s jakým základem do života vstupují po nabytí své plnoletosti bývalí klienti výchovných ústavů. Z tohoto pohledu je vhodné zvážit efektivitu současné koncepce ústavní výchovy.

1.2. Specifika ústavní výchovy

Umístování dětí v zařízeních by nemělo být delší než je nezbytně nutné a mělo by být předmětem pravidelné kontroly s ohledem na nejlepší zájmy dítěte, které jsou hlavním hlediskem při jeho výchově. Rodičům musí být poskytnuta co největší podpora s ohledem na harmonickou reintegraci dítěte do původní rodiny a společnosti. Postupy, organizace a individuální program rozvoje osobnosti v zařízení, včetně periodické kontroly umístění, by měly zaručovat práva dítěte, zejména právo dítěte být vyslyšeno; jeho názorům by měla být věnována náležitá pozornost a váha v souladu s věkem dítěte a stupněm jeho vyspělosti. Odborná práce s rodinou by měla být směřována k její aktivní participaci na individuálním výchovně vzdělávacím programu

dítěte, včetně jeho profesního zaměření. Není-li návrat dítěte do vlastní rodiny možný, je třeba realizovat taková opatření, aby mohlo dojít k jeho seberealizaci a umožnění kontinuity životní cesty. Jakákoliv kontrolní, výchovná nebo organizační opatření, realizovaná v rámci institucionální péče, včetně kroků zaměřených k prevenci sebepoškozování dítěte a agresí vůči okolí, musí vycházet z požadavku zákonnosti a z požadavku pedagogické vhodnosti.

Ústavní výchova představuje v ČR jednu z forem náhradní rodinné péče. Její systém byl založen v 50. letech 20. století a v různých obměnách zůstává platný dodnes. Čím dál častěji se však setkáváme s alarmujícími ukazateli zastaralosti a nedostatečné efektivity tohoto systému, které poukazují na nutnou změnu. Hlavním nedostatkem současného systému ústavní péče je její rigidita. Od jejího vzniku se příliš nezměnilo a potřeby dítěte, které by zde měly hrát hlavní roli, nejsou stále důsledně akceptovány. Dítě má velice omezené možnosti poznat skutečný život za zdmi ústavu, stává se sociálně izolovaným a tím i závislým na pomoci druhých i po odchodu z ústavu. Svět ústavu je do jisté míry odtržen od reality a děti, které v něm prožijí celé své dětství a období dospívání, ani nemohou být vybaveny takovými sociálními a emocionálními návyky, které by měly získat v prostředí dobře fungující rodiny. Ústavní život by měl co nejvíce navozovat prostředí domova, časté střídání několika vychovatelů a velký počet dětí připadajících na jednoho vychovatele však této myšlence do jisté míry odporují.

Péče o jedince realizovaná v ústavní výchově je především značně roztříštěná mezi správou několika ministerstev – zdravotnictví, školství, mládeže a tělovýchovy a práce a sociálních věcí. Každý resort tak svoji pozornost soustředí pouze na úzký okruh svých klientů bez nutné spolupráce s dalšími ministerstvy. Jedinec v ústavní péči se ocitá v mašinérii zákonů a vyhlášek a jeho skutečné potřeby se pod tíhou legislativy odsouvají do pozadí reálného zájmu. Na pováženou je z tohoto pohledu oddělování sourozenců dle věku, zdravotního stavu, mentální úrovně a výchovných problémů a jejich umístění do zařízení dle příslušných resortů, čímž je završen akt zpřetrhání veškerých dosavadních vazeb dítěte na něco či někoho blízkého a známého. Dítě se ocitá v cizím prostředí, mezi cizími lidmi, postrádá osoby

i předměty, na které bylo zvyklé, musí si zvykat na ztrátu soukromí a intimity domova, vypořádává se s kolektivem dětí, který se ne vždy vykazuje vstřícností.

A s tím vším se bude muset dítě, které se kupříkladu ocitlo v ústavní výchově ihned po narození a nebylo přijato do náhradní rodinné péče, smiřovat hned několikrát. Novorozenec, kterého rodiče opustili v prvních dnech či měsících života, putuje na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově či na základě předběžného opatření do kojeneckého ústavu. Předběžné opatření se vydává v přímém ohrožení života dítěte na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí a soud o něm rozhoduje do 24 hodin od podání návrhu. Toto opatření pak musí být do tří měsíců stvrzeno rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy, jinak se dítě vrací zpět do rodiny. V případě souhlasu rodičů s adoptí spolupracuje kojenecký ústav s orgánem sociálně-právní ochrany dětí na umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Řeší se i možnost právního uvolnění dítěte v případě tzv. kvalifikovaného nezájmu rodičů o dítě. Pokud se nepodaří dítě umístit do jiné formy náhradní rodinné péče, putuje pak zpravidla do dětského domova pro děti do tří let. Dítě starší tří let je umístěno v některém typu školského zařízení (nejčastěji v dětském domově či v ústavu sociální péče). Jestliže během svého pobytu vykazuje problémové chování, rozhoduje o jeho dalších přesunech ředitel školského zařízení po konzultaci s diagnostickým ústavem. Jedinec je pak zpravidla poslán do některého ze zařízení v síti výchovných ústavů.

1.3. Nedostatky v ústavní péči

Základními nedostatky v ústavní péči jsou:

- nedostatečné vzdělání pedagogických pracovníků
- absence etopeda, psychologa či psychoterapeuta v zařízení
- problémy s využíváním služeb externího odborníka
- chybějící supervize jako prevence vyhoření pracovníků a jako podpora jejich odborného růstu

- kolektivní přístup pedagogických pracovníků k dětem (je-li jeden vychovatel na směnu na skupinu dětí, nemůže umožnit dítěti individuální program daný, např. nadáním dítěte)
- častá fluktuace vychovatelů a provozních pracovníků
- nedostatky ve výchovných systémech v zařízeních
- počet klientů na jednoho vychovatele
- nedostatečná práce s rodinou dítěte, kterému byla předčasně ukončena ústavní výchova
- normami a opatřeními ztížená praktická příprava dětí na samostatný život
- režimově sterilní podmínky k osvojování životních návyků a společenských dovedností
- není páka na rodiče ke spolupráci
- rozdělování sourozenců podle věku a zdravotního stavu

„ Nejzávažnějším teritoriálním problémem ústavů je prostorové přetížení. Ředitelé přeplněných zařízení hledají možnosti přestaveb a dostaveb, jež by podmínky klientů přiblížily civilizovaným normám, narážející však na všeobecný nedostatek prostředků. Pozůstatkem z minulého režimu je v některých ústavech nápadný nepoměr mezi prostorami užívanými personálem a prostorem vyhrazeným klientům. Je to nejen nepoměr ve výměře, je to i nepoměr ve výbavě.“ (Matoušek, 1995, s.76). V ústavech se maximálně jednoduchá výbava prostorů klientů zdůvodňuje špatnými zkušenostmi – klienti zařízení ničí. A skutečně se to stává.

V ústavní péči není dítě svěřeno jednomu konkrétnímu vychovateli a osoby, které dítě vychovávají mají jen částečnou a nejasně vnímanou zodpovědnost za jeho vývoj a výchovu. Problém často spočívá především v častém střídání pečovatelů vůči dítěti.

Dalším problémem je obtížnost vytvoření trvalého citového vztahu dítěte k pečující osobě, protože dochází k častému střídání nejen pečovatelů, ale i ústavů. Dalším problémem pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je relativní chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Jasně se prokazuje,

že těmto dětem chybí příkladně pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity, chybí jim modelové chování běžné v rodinné struktuře.

„Citové vztahy v takovýchto kolektivních zařízeních jsou přece jen mělké a povrchní a trvají zpravidla jen tak dlouho, jak dlouho trvá přímý styk jedněch s druhými.“ (Matějček, 1994, s. 29). Příkladem byly děti, které po několikaletém pobytu v ústavním zařízení přešly do dětské vesničky nebo do pěstounské rodiny, si za několik týdnů už nedovedly vzpomenout ani na jména svých dřívějších vychovatelů ani kamarádů.

Dlouhodobé umístění dětí v institucionální péči můžeme přičíst několika důvodům. Pokusím se zmínit alespoň některé. Tou první příčinou je snaha orgánů sociálně právní ochrany (OSPOD), soudů, ale i vedení zařízení, v nichž bylo dítě umístěno, zachovat relativně uspokojivý stav jeho aktuální situace – to se týká zejména dětí, které pocházejí ze sociálně slabých a rozvrácených rodinných poměrů, kdy rodiče výchovu dětí nezvládají. Tou druhou je snaha vedení ústavů o dokončení povinné školní docházky dítěte, nebo přípravy na budoucí povolání, které by dítě ve své rodině s největší pravděpodobností nedokončilo. Vypovídá ovšem i o nedostatečné resocializační a intervenční práci OSPOD s rodinami dětí, jejíž cílem by měla být úprava rodinných poměrů a co nejdřívější návrat dítěte zpět do rodiny.

Dalším vážným problémem je ukončení trvání ústavní péče ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí chce zavést takzvané případové konference. O osudu dítěte nebude rozhodovat jeden pracovník a soudce od stolu, ale tým složený z psychologa, učitele, lékaře, pracovníka z neziskové sféry a měli by do toho mít co mluvit samozřejmě i rodiče. Mělo by se nacházet jiné řešení než ústav. Dosavadní praxe je těžko obhajitelná.

Něco se ale přece jen začíná měnit. Už i úředníci čím dál častěji přiznávají, že současný stav nelze protahovat. I zpráva ministerstva vnitra připouští, že v Česku nefunguje systém, který by se zaměřil na ohrožené rodiny s dětmi

a díky včasné pomoci bránit jejich rozpadu.

Závažným zjištěním veřejného ochránce práv je systémový problém pramenící z roztržičnosti péče o děti. Ústavní výchova je nařizována i dětem, které školský systém vyhodnotí jako nevhodné do školských zařízení, ale zařízení sociálních služeb je rovněž odmítnou, protože nepatří do jejich cílové skupiny nebo mají plnou kapacitu. Jde třeba o případy dětí vyžadující zvláštní péči (např. děti s poruchou autistického spektra).

Školská zařízení nejsou připravena a schopna se o takové děti postarat. Orgány sociálně-právní ochrany dětí by u těchto dětí měly v první řadě prověřovat možnost jejich umístění v zařízení sociálních služeb, kde dítě může být i na základě smlouvy rodiče se zařízením a není tedy nutno vůbec ústavní výchovu nařizovat.

1.4. Důvody pro odebrání dětí do ústavní péče

V čem spatřujeme problém:

Dle statistických údajů Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva zdravotnictví žije v České Republice přibližně 22 000 dětí v zařízeních ústavní péče, což je, v porovnání s jinými evropskými státy, počet alarmující. Nejčastějším způsobem řešení situace selhávající rodiny dítěte je jeho umístění do ústavu, byť by takové opatření mělo být až řešením nejzazším.

Zákonné vymezení důvodů nařízení ústavní výchovy nalezneme v ustanovení § 46 odst.2 zákona o rodině, kde je stanoveno, „*že v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě či z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu, přičemž je nejprve povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.*“

Jak si můžeme všimnout, zákonné vymezení důvodů k nařízení takového opatření je v zákoně o rodině pojato velmi rámcově a nejsou zde

uvedeny konkrétní možné důvody k odebrání dítěte. Při zajišťování těchto konkrétních důvodů nám může pomoci ustanovení § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zejména odst. 1 písm. a), kde se stanoví, že sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče:

1. zemřeli
2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo
3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,

Pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Po nahlédnutí do praxe zjistíme, že obvyklými důvody umístění dítěte do zařízení ústavní péče jsou následující:

1. dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči
2. rodiče dítěte zemřeli
3. dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno
4. dítě je zanedbáváno
5. dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat
6. dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči
7. rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání
8. nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

Poslední z výše uvedených důvodů je také důvodem nejčastějším. Studie uvádějí, že je v ČR ze sociálních důvodů odebráno více než 50% dětí pobývajících v ústavech. Na rodiče žijící v sociální nouzi, zejména v nevyhovujících bytových podmínkách je často pohlíženo jako na rodiče, kteří neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, tj. řádně nepečují o nezletilé dítě, především o jeho zdraví.

Inspirací, jak upravit tuto problematiku, by nám mohl být například slovenský zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, který v ustanovení § 54 odst. 2 věty druhé uvádí, „že za vážné porušení či ohrožení výchovy, tedy důvodu odebrání dítěte, se nepovažují nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte.“ U nás však takové vymezení chybí a stále zůstává realitou, že orgány sociálně-právní ochrany dětí v pozici navrhovatelů příslušných výchovných opatření, resp. v pozici kolizních opatrovníků v řízení ve věcech nezletilých dětí, a soudy volí nařízení ústavní výchovy dítěte jako řešení i za situace, kdy je rodina stížena problémy faktické povahy (nedostatek finančních prostředků, nemožnost zajištění adekvátního bydlení), přestože rodiče projevují nepochybný zájem se o dítě starat. Dochází tak k upřednostňování materiálních podmínek nad emocionálním zázemím rodiny. K tomuto krajnímu řešení (odebrání dítěte) se soudy uchylují, i když rodině nebyla poskytnuta systematická pomoc a podpora nebo sociální služba a nedošlo k přijetí žádných preventivních opatření.

Ústavní péče je u nás preferovanou formou sociální péče, což bylo již mnohokrát kritizováno mezinárodními organizacemi a institucemi. Výbor OSN pro práva dítěte ve svých závěrech vyjádřil znepokojení nad nedostatkem pomoci a podpory rodičům při plnění jejich odpovědnosti při výchově a vývoji dítěte, nad nedostatkem prevence a rodinného poradenství a nad tím, že sociální problémy a krize rodiny jsou často řešeny umístěním dítěte do ústavu.

Nařízení ústavní výchovy představuje velmi závažný zásah do života dítěte i jeho rodiny, proto je povinností státního orgánu pečlivě zkoumat a vážít faktické dopady jednotlivých alternativ svého rozhodnutí a to s ohledem na princip proporcionality a nejlepší zájem dítěte.

Je třeba zakotvit v právním řádu ČR výslovnou nemožnost nařízení ústavní výchovy pouze ze sociálních důvodů, a to v zákoně o rodině a bylo by dobré vypracovat (případně po předchozí vědecké studii a analýze) metodický pokyn MPSV určující, ve kterých situacích nejlepší zájem dítěte vyžaduje odebrání dítěte z rodiny, a to s co nejkonkrétněji stanovenými indikátory.

Návrh legislativní změny:

Změna § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, takto : „ Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit , může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Za vážné porušení či ohrožení výchovy, tedy důvod nařízení ústavní výchovy, se nepovažují nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte.“

Zasahovat je potřeba včas a bez zbytečných prodlev. Mnohdy dochází za strany sociálních pracovníků k neuváženému setrvání dítěte v patologické rodině a odborná intervence přichází pozdě. Nejsou zákoně vymahatelné možnosti k tomu, aby rodiče nastoupily s dítětem odbornou intervencí a tzv. péči některých sociálních pracovníků nelze za ni považovat. Jde mnohdy jen o administrativu.

Velká Británie, Island a Slovinsko jsou země, kde se děti do tří let neodebírají do ústavů vůbec a těch starších je v ústavní výchově vzhledem k počtu obyvatel mnohonásobně méně než v Česku. Pěstounské a náhradní rodiny upřednostňuje před děcáky a pastřáky další dvacítk evropských zemí. Česká republika je co do počtu dětí v ústavech (80 dětí na 100 tisíc obyvatel) podle několika výzkumů na samém konci evropského žebříčku. Přestože se odborníci shodují na tom, že i nebiologické rodinné prostředí je pro vývoj nedospělého člověka lepší a pro stát mnohem levnější než kamenné instituce, v tuzemsku je dětí v pěstounských rodinách asi pětkrát méně než v ústavech.

1.4.1. Nejčastější důvody k umístování dětí do ústavní výchovy

Klíč k otázce, proč je stále tolik dětí umístováno do náhradní výchovné péče, je jednoznačně v jejich rodině. Vždy se najdou rodiče, kteří se z nejrůznějších důvodů nebudou moci či nebudou chtít o své děti postarat.

Příčinou může být neschopnost splnit svou rodičovskou roli z důvodů chronické psychické či fyzické nemoci, trvalé invalidity či dokonce smrti.

Častěji jsme však svědky nezvládnuté výchovy z jiných důvodů. Bývá to opakovaná kriminální činnost rodičů a jejich pobyt v nápravném zařízení, sklony k sociálně patologickému jednání jako např. prostituce matky, alkoholismus, drogová závislost. Výjimkou není ani opuštění dítěte velmi mladými rodiči. V tomto případě se jedná o mladé nezodpovědné páry (často neplnoleté), které těhotenství neplánovaly a neuměly se s novou situací vyrovnat. Někdy se setkáváme s případem, kdy si mladý pár, častěji pouze matka, chce dítě ponechat, avšak nemůže tak učinit, neboť není hmotně zajištěná a je odkázána na pomoc své původní rodiny. Ta ji může pomoc odmítnout a matce tak nezbývá mnoho jiných možností než pobyt v azylovém zařízení či umístění dítěte do náhradní výchovné péče. Také jedinci, kteří sami vyrůstali v zařízeních ústavní výchovy nebo v disharmonickém rodinném prostředí, mají větší předpoklady k nedostatečné odpovědnosti vůči svému dítěti. V tom nejhorším případě se můžeme setkat také s přímým ohrožením života, zdraví nebo zdravého vývoje dítěte v původní rodině. Dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně týráno či zneužíváno a musí být z rodiny odebráno.

Přehled nejčastějších důvodů k zařazení dítěte do náhradní výchovné péče – od nejčastějších k méně častějším(podle Vocilky, M., 1999, s.12):

- nezvládnutá výchova
- zanedbávání, zneužívání a týrání dětí
- trestná činnost rodičů
- alkoholismus rodičů
- nízká sociální úroveň rodiny
- prostituce matky
- osiřeni

Příčiny k umístění dětí do kojeneckých ústavů:

- 45% ze sociálních důvodů
- 30% ze zdravotních důvodů

- 25% ze zdravotně-sociálních důvodů

Ze zdravotnických zařízení pak děti putují:

- téměř 50% do své původní rodiny
- přibližně 28% do adopce
- 8% do pěstounské péče
- 10% do dětského domova nebo do ústavu sociální péče, je-li dítě těžce zdravotně postiženo

V dětských domovech nejdéle přebývají děti starší třinácti let a děti romské.

1.5. Negativní důsledky ústavní výchovy

Ústavní pobyt, zvláště dlouhodobý, je vždy vážným zásahem do klientova osudu, který může trvale ovlivnit jeho další život. Jednotlivé životní etapy mají svá specifika, jimž ale většinou nejsou ústavní režimy přizpůsobeny.

„ Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní, „civilní“ život.“ (Matoušek, 1995, s. 107).

Klienti v ústavu mají plné zaopatření, mají někoho kdo jim vaří, pere, žehlí, kdo se stará o jejich finance, kdo jim organizuje jejich činnost, vzdělávání atd.

Výzkumy i praxe potvrzují, že ti kteří prožili velkou část dětství v ústavu, často nejsou schopni integrovat se bez problémů do společnosti. Mají velké problémy při plnění své rodičovské role, jejichž děti často končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány či týrány.

„ Ústavní děti se odlišují nápadně i svým narušeným postojem k lidem a věcem. Jsou pasivní, bez iniciativy a úzkostně nebo předrážděně reagují na každou změnu navyklého denního běhu.“ (Matějček, 1968, s. 78).

Nejsou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy, dosahují nižšího vzdělání, než umožňuje jejich vrozená inteligence. Vykazují vysokou míru kriminality (muži až 54% - výzkum provedl prof. Matějčka).

Už jen sám pojem „nařízení ústavní výchovy“ působí dětem stres, nejistotu a pocit jisté stigmatizace (Fond ohrožených dětí)

„V uzavřených ústavech snadno vzniká tzv.ponorková nemoc .Stereotypní prostředí, z něhož se nedá uniknout, zvyšuje únavu a snižuje toleranci.“(Matoušek,1995,s.108).Příchod se vyznačuje rozjařenou náladou a přehnaným optimismem, který po několika dnech střídá stádium útlumové, jež později přechází v nepokryté nepřátelství.

Všechny uzavřené instituce s autoritativním režimem jsou živnou půdou pro šikanování.Termín šikanování se užívá k označení násilného chování klientů vůči klientům. V takovýchto ústavech se násilí může stát pozitivně hodnoceným způsobem uplatnění potřeb a práv jednotlivce.Největší autoritu pak mají nejbrutálnější klienti.Obětí šikanování se stávají klienti nesebevědomí, slabí, odlišní, nemocní.

Ztráta soukromí je pravidelnou daní za pobyt v ústavu. Častým případem v našich ústavech je nucené sdílení malého prostoru s obyvateli, které si člověk vybrat nemohl. V ústavech bývá klient hned během přijímací procedury připravován o svoje šaty a osobní věci (sociologové to nazvali degradačním rituálem), je mu přidělen ústavní stejnokroj, přidělena místnost a postel, ale ani ty nemůže užívat podle svého přání.Klient ústavu je stále nucen se podřizovat nějakému danému režimu. *„ Domov se dá definovat jako místo, kde nejvíce můžeme být sami sebou a nejméně musíme dodržovat konvenci svých společenských rolí. V tomto smyslu ústav domovem téměř nikdy není.* (Matoušek,1999,s.122).

Díky kombinaci těchto nepříznivě působících vlivů se ústavní pobyt může stát vážným psychickým úrazem, traumatem, jež člověka dlouhodobě poznamená.Typickým následkem je pak neochota a neschopnost stýkat se s lidmi, kteří nebyli podobně postiženi.Cítí se dobře ve společnosti těch, kteří prošli stejnou zkušeností.

„ Děti vychovávané ve větších skupinách, v nichž se na směny mění pečující osoby, jsou několikanásobně méně než v rodině podněcovány ze strany dospělého a mají také několikanásobně méně příležitostí samy dospělého upoutat svým projevem.“ (Matoušek, 1995, s.63).

System odměn a trestů vede k účelovému chování (chovám se dobře, protože z toho budu mít výhodu), což brání rozvoji svědomí jakožto zvnitřněné zábrany před špatným chováním.

Nebezpečí výchovných ústavů spočívá v tom, že děti odcházející z ústavní péče po dosažení zletilosti jsou často zcela nepřipravené do života, nezralé, sociálně opožděné.

Pokud nejsou potřeby dítěte optimálně, dlouhodobě a zvláště pak v určitých vývojových fázích naplněny, dochází k psychické derivaci. Následky deprivace jsou nejtěžší v případě neuspokojování potřeb v útlém věku. V dokumentu Ligy lidských práv Děti z ústavů (Bittner, 2007, s.58) je uvedeno, že „ dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji především lásku, vřelost, přijetí, sympatii a citovou podporu. Jsou-li tyto potřeby uspokojeny, ostatní, jejichž deprivace by v kontextu nedostatečné saturace výše jmenovaných byla závažná, nejsou tak podstatné.“

Říčan (2006) se zmiňuje o zvláště silných momentech dětského vývoje které jej výrazně následně ovlivňují.

„ Následkem bývá ochuzení citového života, zhoršená schopnost navazovat vztahy (včetně vztahů k vlastním dětem) a setrávat v nich“ . (Říčan, 2006, s.99). Objevují se souvislosti s psychickým onemocněním (deprese, schizofrenie).

1.6. Následky psychické deprivace vzhledem k ústavní výchově

O psychické deprivaci se toho dnes zásluhou našich předních psychologů prof. Josefa Langmeiera a prof. Zdeňka Matějčka ví poměrně mnoho. V sedmdesátých letech minulého století odstartovali svou vědeckou publikací Psychická deprivace v dětství (1963) zájem odborníků po celém světě o tento fenomén.

J. Lagmeier (1963, s.17) charakterizoval psychickou deprivaci jako „stav vzniklý následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dostatečně dlouhou dobu.“

Za základní potřeby můžeme pokládat potřeby určitého množství a druhu podnětů, potřebu základních podmínek pro účinné učení, potřebu prvotních společenských vztahů umožňujících účinnou základní integraci osobnosti. Potřebu společenského uplatnění umožňujícího osvojení rozlišených společenských rolí a cílů.

Nejnápadnější následky jsou zpravidla poruchy mezilidských vztahů, kdy je narušena schopnost dítěte vytvářet přiměřené styky s dospělými i dětmi, schopnost dávat i přijímat lásku a sdílet emoční prožitky. Jedná se o první příznaky deprivace, které ale zároveň jako následky přetrvávají až do dospělosti.

„Těžké a dlouhotrvající deprivace působí v psychické struktuře dítěte zpravidla hluboké změny, které mohou být trvalé. Čím mladší je dítě a čím déle deprivace trvá, tím menší je naděje, že bude možno následky beze zbytku odstranit. Čím důkladněji dítě poznáme, čím hlouběji nápravné opatření zasáhnou a čím dříve s nimi započneme, tím větší je naděje na úspěch. (Matějček, 1968, s.302,303).

Je možné, že některé poruchy hlavně v emocionální oblasti přetrvávají, i když se klient sociálně a intelektuálně přizpůsobil životu společnosti.

Následky objevující se jako symptomy u dětí deprivací postižených – k takovým patří sociální opoždění především v oblasti návyků a norem. Dítě obtížně odlišuje co je dobré a co ne, těžko si zvnitřňuje společenská pravidla a vytváření svědomí. Citová nezralost se projevuje ve vztahu k učení, které je brzděno a ztíženo. Taktéž intelektuální vývoj je ovlivněn. V neposlední řadě má však deprivace vliv na tělesný stav dítěte.

Ústavní děti se odlišují nápadně i svým narušeným postojem k lidem a věcem. Jsou pasivní, bez iniciativy a úzkostně nebo předrážděně reagují na každou změnu navykého denního režimu.

Vztahy těchto dětí k lidem jsou přelétavější, i když příležitost ke kontaktu vyhledávají až nutkavě. Tyto následky ústavní výchovy nazývané deprivacním syndromem jsou tím vážnější a tím hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ústavní péče dostalo a čím déle v ní bylo.

Tyto děti postrádají socializaci, kterou procházejí děti vyrůstající v rodině – od raného věku přijímají hodnoty, názory, postoje k jiným lidem a především sociální dovednosti, bez kterých se v dospělosti neobejdou. Jen harmonický život v rodině je pro dítě tím nejlepším prostředím ke zdravému vývoji.

Odstraňování deprivacních následků je nesmírně časově náročné a jeho celková efektivita zůstává s otazníkem. Veškeré nápravné snahy by se tedy měly převést na oblast prevence. Podle Langmeira a Matějčka je tedy důležité: *„...Aby se dětem dostávalo podnětů z vnějšího životního prostředí v náležitém množství, kvalitě, seskupení a časovém sledu tak, aby nedocházelo k ochuzení nebo poruchám CNS.....Organismus by tedy neměl být podněty ani podvyživován, ani přesycován, ani zásobován příliš jednostranně...Zadruhé je třeba dbát toho, aby dítěti byly zajištěny podmínky pro „učení“ již na nejzákladnější úrovni. Znamená to, že přicházející podněty mají mít pro dítě „význam“ tak, aby si je mohlo začlenit do soustavy svých prožitků a poznatků. Mají mít „posilující“ význam především v oblasti žádoucího chování. K tomu je ovšem třeba určité stálosti prostředí a v něm především určité stálosti dospělých osob, které se dítětem zabývají.....Zatřetí je třeba vytvořit podmínky k vývoji kladných, trvalých vztahů mezi dítětem a jeho prvními vychovateli, prostředí jeho domova a pak i širším společenským a věcným prostředím.“* Autoři zde mají na mysli citový vztah mezi dítětem a dospělým. Dále autoři pokračují: *„Začtvrté je třeba umožnit dítěti zapojení do společnosti tak, aby si osvojilo přiměřené sociální role umožňující později „dospělý“ společenský život“* (Langmeir, Matějček, 1968, s. 320-321). A to nejen na úrovni primární sociální skupiny (rodiny), ale i za jejími hranicemi, tj. ve skupině vrstevníků, ve škole, v zaměstnání.

Všechny tyto uvedené následky psychické deprivace jsou dle mého názoru významným důkazem nevhodnosti dlouhodobého pobytu dětí v institucionální péči.

1.7. Děti odcházející ze zařízení ústavní výchovy

Mladí lidé odcházející ze zařízení ústavní výchovy často trpí psychickou deprivací, která je způsobena zejména selháním či ztrátou rodinného zázemí a následně dlouhodobým pobytem v ústavní péči, poruchou zasahující celou osobnost dítěte (celkové opoždění psychomotorického vývoje, plochost a nediferencovanost citů, poruchy chování, nedostatek volných vlastností, potíže v navazování vztahů apod). Tato deprivace způsobuje sociální handicap, který výrazně znemožňuje možnost začlenění dětí do společnosti po opuštění ústavního zařízení. Velmi často dochází k tomu, že kvůli nedostatečné osobní motivaci nedokončí školní docházku. To je jedním z nejzásadnějších důvodů následného selhání, protože je snížena jejich šance uplatnit se na trhu práce.

Děti vychovávané v ústavní péči často dosahují nízké úrovně školního vzdělávání, mají sníženou schopnost sociální integrace, mají potíže v navazování vztahů, jsou výrazně více ohroženy sociálně-patologickými vlivy než děti vychovávané v kvalitní rodině. Ústavní výchova limituje rozvoj pozitivního vztahu dětí k práci. Všechny výše uvedené faktory často způsobují selhání mladého člověka po odchodu z ústavního zařízení. Mnozí končí v řadách dlouhodobě nezaměstnaných, nemohou si udržet bydlení a jsou svými osobními problémy strháváni ke společensky nežádoucím činnostem (kriminalita, abúzus drog apod.)

Významným rizikovým faktorem je návrat dítěte do původní rodiny po skončení ústavní péče. S rodinou není velmi často vůbec odborně pracováno, dítě se tudíž vrací do stejně patologického rodinného prostředí, ze kterého bylo předtím odebráno. Dochází pak i k takovým jevům, jako je okradení dítěte a zneužití jeho důvěry těmi nejbližšími. Bohužel však návrat do původní rodiny býval jedinou možností řešení bytové otázky mladého člověka odcházejícího

z ústavní péče, dokud nevnikne taková zařízení, jako jsou domy na půl cesty či ubytovny pro nezaměstnané. Dosavadní zkušenosti ukazují, že kromě pomoci při řešení bytových a pracovních problémů, potřebují tyto děti v nemalé míře především odbornou podporu a pomoc poskytovanou kvalitními poradenskými specialisty.

Podle poznatků veřejného ochránce práv se „roztržitost systému závažně projevuje i ve chvíli, kdy děti ústavní zařízení opouštějí po dosažení 18 let(popř. 19 let). V řadě případů se nemají kam vrátit, ale současně nejsou tolik soběstačné, aby mohli využít služeb domů na půli cesty, případně chráněného bydlení. Zde je třeba apelovat nejenom na zařízení, ale především na orgány sociálně-právní ochrany dětí, aby situaci takového dítěte řešily s dostatečným časovým předstihem.“ ([http:// www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/2011.](http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/2011))

Pokud by děti zůstaly a byly „vychovávány“ svými rodiči v nefunkční rodině, dopadly by ještě hůře. Nejprve je potřeba pracovat od počátku s celou rodinou. Zde je největší problém, protože chybí vymahatelnost.

1.8. Náhradní rodinná péče

Česká republika čítá ve srovnání s vyspělými evropskými státy neporovnatelně více dětí dlouhodobě žijících v ústavních zařízeních. Kupříkladu Velká Británie má pouze jedno dítě, Norsko dvě děti a Rakousko tři děti na deset tisíc dětí v populaci umístěno v ústavní výchově. V ČR jich žije na stejný počet dětí v ústavní výchově až šedesát. Přes všechny snahy o zlepšení této situace nadále zůstává největší procento dětí bez rodin v péči ústavních zařízení. Tento trend přetrvává i přesto, že existuje již řada důkazů o tom, že pro zdravý vývoj dítěte je tento typ náhradní rodinné péče nejméně vhodný.

Na rozdíl od ČR jsou současné trendy ve světě naprosto opačné. Opírají se především o prevenci a podporu ohrožených rodin, posilují činnost terénních sociálních pracovníků, hledají jiné efektivnější formy náhradní rodinné péče, a

tak umístění dítěte do ústavního zařízení zůstává krajní variantou řešení. Má-li totiž dítě dobře prospívat, mělo by vyrůstat v prostředí podnětném a citově bohatém a stálém, a to se i přes nejlepší úmysly pracovníků ústavních zařízení nepodaří do takové míry, do jaké to lze zajistit ve vlastní či náhradní rodině.

Cílem by tedy měla být maximální pomoc rodinám v jejich nesnázích, aby se procento dětí umístovaných do ústavních zařízení minimalizovalo. Podmínkou takového přístupu je ale posílení a zkvalitnění práce sociálních pracovníků tak, aby jejich práce byla skutečnou pomocí lidem ve smyslu zachování či rekonstrukce původního rodinného prostředí. Předpokladem je kvalitnější odborná příprava a snížení počtu případů na jednoho sociálního pracovníka, aby mohl být u každého případu uplatněn individuální přístup. Cílem by mělo být pomoci dítěti hájit právo na dospívání v klidném a citově bohatém rodinném prostředí. To samo o sobě vyžaduje důvěrně poznat jeho rodinné zázemí, popř. vynaložit úsilí na jeho harmonizaci, aby se předešlo odejmutí dítěte rodičům a jeho následnému umístění do ústavu.

V našem státě chybí dostatek azylových zařízení pro rodiny s dětmi v obtížných životních situacích či kvalitnější síť zařízení poskytujících pomoc rodinám s dětmi s různými typy postižení. Zvážíme-li, že největší procento dětí putujících do ústavů je zde kvůli špatné sociální situaci rodiny či z důvodů zdravotních obtíží rodičů, je takové řešení na místě.

V zahraničí tato podpora ohroženým rodinám nabírá i směr k rozšíření krátkodobé terapeutické pěstounské péče, jejímž cílem je poskytnout na přechodnou dobu útočiště dětem, jejichž rodiče se o ně nemohou ze zdravotních či sociálních důvodů postarat, ale nechtějí děti traumatizovat umístěním do anonymního prostředí ústavu. U nás bohužel nejčastěji v takovém případě dítě do ústavu putuje a ke stresu, který zažívalo ve vlastní nefungující rodině, se tak přidává stres z neznámého a chladného prostředí ústavního zařízení, nezdědka kdy také doprovázen zpřetrháním jediného pozitivního citového pouta se svými sourozenci. Následky tohoto hrubého zásahu do osudu dítěte pak dle délky pobytu v zařízení mohou přetrvávat po celý život. Z tohoto pohledu je nutné hledat takové formy náhradní výchovné péče, které plně hájí nejlepší zájem dětí na přirozený život v rodině, čímž je

míněna především náhradní rodinná péče – péče v prostředí uměle vytvořené rodiny.

1.8.1. Formy náhradní rodinné péče v ČR

Všechny formy náhradní rodinné péče jsou právě upraveny zákonem č. 94/1963 Sb. o rodině a zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. O všech formách náhradní rodinné péče rozhoduje soud.

Mezi základní formy náhradní rodinné péče patří adopce, pěstounská péče individuální a skupinová (SOS vesničky), poručenství, svěření do výchovy a tzv. hostitelská péče. Od roku 2000 se z iniciativy Fondu ohrožených dětí zrodil nový typ profesionální rodinné péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc – Klokánek.

Adopce (osvojení) je nejvyšším a z právního hlediska pro dítě tím nejvýhodnějším typem náhradní rodinné péče, neboť právní postavení dítěte osvojeného je stejné jako právní postavení dítěte vlastního. Při adopci tedy vzniká mezi osvojencem a osvojitelem právní vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Podmínkou je však tzv. právní uvolnění dítěte. Problematiku osvojení upravuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v ustanoveních §§ 63 až 77. Osvojit lze jen dítě právně volné, tj. se souhlasem rodičů nebo na základě rozhodnutí soudu o jejich nezájmu o dítě. Právně volné je takové dítě, jehož rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali o dítě zájem nebo nejméně po dobu dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem.

Rozlišujeme osvojení zrušitelné (osvojení I. stupně, osvojení prosté) a osvojení nezrušitelné (osvojení II. stupně, osvojení plné). U osvojení zrušitelného lze dítě osvojit bez ohledu na věk, tedy ihned po uplynutí tříměsíční předadopční péče. V matrice i v rodném listě dítěte zůstávají zapsáni jeho původní rodiče. Tento typ osvojení lze na návrh osvojitelů či dospělého

osvojení zrušit, čímž opět vznikají práva a povinnosti mezi osvojenecem a jeho původní rodinou. U osvojení nezrušitelného jsou náhradní rodiče zapsáni v matrice namísto původních rodičů, avšak zápis o původních rodičích vždy zůstává v poznámce. Zletilý osvojenec má právo do matriky nahlédnout.

Do osvojení jsou nejčastěji přijímány děti v raném věku, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj. Podmínkou je, aby bylo dítě právně volné, tzn. aby byl vyřešen vztah s jeho původní rodinou.

Pěstounská péče se nejlépe uplatňuje u sociálně osiřelých dětí, které z nejrůznějších příčin nejsou vhodné k osvojení. Často jde o děti trpící vážnějšími zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti odrostlejší, jiného etnika (v ČR především Romové) či celé sourozenecké skupinky. Bránit v osvojení mohou i překážky právní, např. nesouhlas rodičů k adopci. Na rozdíl od adopce nemusí být dítě v případě pěstounské péče právně volné, což umožňuje život v rodinném prostředí i dětem, které by byly jinak odsouzeny k pobytu v ústavním zařízení. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, k dítěti nemá vyživovací povinnost a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Stát proto na výživu dítěte v pěstounské péči přispívá částkou, která představuje cca 1,3 životního minima. Pěstounské péče může být též využito v případě potřeby umístit dítě do rodiny na kratší dobu, než se vyřeší situace v jeho původní rodině. Tento trend je značně podporován v zahraničí, u nás se v takovém případě častěji volí krátkodobý pobyt dítěte v ústavním zařízení. Problematiku pěstounské péče upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v ustanoveních §§ 20 až 27 a §§ 44 až 47. Hmotné nároky pěstounské péče upravuje zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře v ustanoveních. §§ 36 až 43.

Pěstounská péče individuální je formou náhradní rodinné péče, při které pěstounská rodina přijímá dítě či skupinku dětí do své péče. Pěstoun při tom není zákonným zástupcem dítěte a nemá k němu vyživovací povinnost.

Hmotné zabezpečení dítěte v pěstounské péči zajišťuje stát, stejně tak jako přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.

Skupinová pěstounská péče je realizována v zařízeních pro výkon pěstounské péče, ve kterých o děti pečují manželské páry. Tyto tzv. rodinné buňky žijí zcela samostatně jako nová uměle vytvořená rodina.

Specifickou formou skupinové pěstounské péče jsou tzv. **SOS dětské vesničky**, kde se o děti stará pouze žena. Vesničku tvoří společenství rodinných skupin, často početnějších, neboť je tento typ náhradní rodinné péče vhodný pro přijetí většího počtu dětí či celých sourozeneckých skupin. Na území ČR fungují zatím tři vesničky – v Doubí u Karlových Varů, ve Chvalčově a v Brně-Medlánkách.

Poručenská péče je považována za vyšší typ pěstounské péče, protože se poručník stává zároveň také zákonným zástupcem dítěte. Podmínkou této formy péče je tedy právní uvolnění dítěte. Od osvojení se poručenská péče liší především tím, že poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost a má nárok na stejné dávky státní sociální podpory jako pěstoun. Do poručenské péče se obvykle svěřují děti, které z důvodu vyššího věku nebo zdravotních či jiných handicapů nemají šanci na osvojení, byť jsou právně volné. Poručenskou péči upravuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v ustanoveních §§ 78 až 82.

Svěření do výchovy je nejméně vhodným typem náhradní rodinné péče, neboť není dostatečně vyřešena otázka vyživovací povinnosti dítěte. Osoba, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nemá k dítěti žádnou vyživovací povinnost. Jedná se o svěření do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči, nejčastěji prarodičům nebo jiným příbuzným. Svěření do výchovy upravuje zákon o rodině č 94/1963 v ustanovení § 45.

Tzv. **hostitelská péče** je zajímavým typem výchovné péče pro děti pobývajících v ústavní výchově. Zákon termín hostitelská péče neuznává, běžně se jím však označuje pobyt dítěte s nařízenou ústavní výchovou u jiných osob než rodičů, který od 1. 4. 2000 umožňuje § 30 zákona č. 359/1999Sb. o sociálně-

právní ochraně dětí. O pobytu dítěte v hostitelské péči rozhoduje ředitel či jiný pověřený pracovník ústavního zařízení. Zákon nestanoví žádné hmotné zajištění pro hostitelskou rodinu.

Dlouhodobá hostitelská péče je vhodná pro děti, které by měly přejít do osvojení nebo pěstounské péče k žadatelům o hostitelskou péči a nejsou ještě splněny všechny podmínky k tomuto kroku potřebné. Hostitelská péče je vhodná pro děti odrostlejší, které již nemají mnoho šancí na život v náhradní rodině, aby mohly osobně nahlédnout do prostředí fungující rodiny a získaly více zkušeností a podnětů ze situací mimo ústav. Nevhodná je hostitelská péče u menších dětí, jež se velmi rychle citově zaangažují a traumatizují je pak následné návraty do ústavu. Stejně tak jednorázové pobyty v hostitelské rodině bez možnosti opakování a navázání hlubšího pouta nejsou příliš vhodné. Ideálem by bylo, pokud by hostitelská péče přerostla v péči pěstounskou, avšak v praxi se s tím bohužel moc nesetkáme.

Zařízení pro děti, vyžadující okamžitou pomoc je novým typem profesionální rodinné péče v ČR. Zřizování a provoz těchto zařízení upravuje zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/99 Sb. v ustanoveních § 42 a § 48 odst. 2, písm. c a zákon o rodině č.94/1963 Sb. v ustanovení § 46. Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, jehož život nebo příznivý vývoj je ohrožen, dále jde-li o dítě týrané či zneužívané či o dítě, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo v prostředí, kde jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva.

Z iniciativy Fondu ohrožených dětí vzniklo v roce 2000 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – **Klokánek**. Klokánek je založen na rodinné péči manželského páru či ženy – vychovatelky (tety). Maximální počet dětí v této uměle vytvořené rodině je 6. Klokánek přijímá děti bez ohledu na věk již od narození a neodděluje sourozenecké skupiny tak, jako tomu bývá v rámci ústavní výchovy. Děti zde pobývají pouze na dobu nezbytně nutnou, než se vyřeší situace v jejich původní rodině nebo než je pro ně nalezena trvalá náhradní rodina, není-li návrat do původní rodiny možný.

2. Teoretická část práce

2.1 Legislativa

Mezi významné dokumenty a zákony, které se týkají oblasti péče o dítě patří Úmluva o právech dítěte (přijata 6.2.1999 pro Českou republiku), Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., Novela zákona o rodině č. 94/1963 Sb., (poslední změna proběhla v roce 2005 a to novelou zákona č. 383/2005 Sb.) a Zákon o sociálně – právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.(v roce 2006 vešla v účinnost novela tohoto zákona). Tyto zákony upravují práva dětí, zabývají se jejich sociálně-právní ochrannou. Dále stanoví podmínky osvojení, pěstounské péče.

Od 1. 7. 2002 je v platnosti **Zákon č. 109/2002** o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který byl přijat Poslaneckou sněmovnou dne 5. února téhož roku.

- **Zákon č.109/2002 Sb.**, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

MŠMT pracuje na návrhu novely zákona 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Poprvé by měly být v zákoně formulovány zásady práce s dětmi, reformulována jejich práva a oprávnění a povinnosti našich zařízení, a řada dílčích změn, např. úprava opravného prostředku dítěte proti výchovnému opatření, podrobnější úprava vyřizování stížnosti dítěte, spolupráce a součinnost se státním i nestátním sektorem a řada dalších.

Od 1.12.2005 nabyla platnost novela tohoto zákona, a to **Zákon č. 383|2005 Sb.**

- **Zákon č. 383/2005 Sb.**, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb.,
o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních
a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, který nabývá
účinnosti dnem 1. prosince 2005

Nejdůležitější změnou, kterou novela přinesla, je diverzifikace režimu výkonu ústavní a ochranné výchovy. Novela zákona zpřísňuje režim ochranné výchovy tak, že děti s uloženou ochrannou výchovou nemají právo na vycházky a návštěvy jiných osob, než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a orgánu sociálně právní ochrany dětí (§20 odst.3 a §20 odst.4). Návštěvy a vycházky budou nově u dětí s uloženou ochrannou výchovou považovány za opatření ve výchově, tedy budou moci být povoleny za odměnu za podmínek stanovených zákonem (§21 odst.4).

Důvodová zpráva k této novele mimo jiné uvádí: „ *...účelem ústavní výchovy jakožto čistě civilněprávního institutu je především nahrazení špatného nebo dokonce chybějícího rodinného prostředí, které deformuje vývoj dítěte, prostředím jiným, tedy kolektivní výchovou. Na rozdíl od ochranné výchovy se tedy jedná i o situace, kdy dítě svým chováním před nařízením ústavní výchovy samo nezavdalo příčinu k tomuto opatření, kterým soud řeší zajištění řádné výchovy. Ústavní výchovu tedy nelze pojímat jako druh sankce, ale jako krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy. Lze ji tedy nařídit dětem i třeba z důvodů ztráty rodičů či sociálních potíží rodiny.*“

Od 13.9.2006 je v účinnosti **Vyhláška č. 438|2006 Sb.**, ze dne 30.srpna 2006, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné

výchovy ve školských zařízeních. Tento prováděcí předpis se věnuje mimo jiné úpravě obsahu a rozsahu činnosti, organizace a podmínek provozu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, kritérií pro zařazování nebo umístování dětí do takových zařízení, či zajišťování pořádku a bezpečnosti ve školských zařízeních.

Mezi další důležité legislativní změny je třeba zařadit i přijetí zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění novel.

Kontrolu v místech, kde dochází k výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, vykonávají kromě státních zástupců příslušných státních zastupitelství a České školní inspekce nově i veřejný ochránce práv.

Školský zákon §561

- Zákon č. 49/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon. Vyhláška 73/2005 ze dne 9.2.2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se uskutečňuje s pomocí podpůrných opatření, která jsou odlišná nebo jsou poskytována nad rámec individuálních pedagogických a organizačních opatření spojených se vzděláváním žáků stejného věku ve školách, které nejsou samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením.

V roce 2009 přijala vláda České republiky Národní akční plán k transformaci systému péče o ohrožené děti pro období 2009 – 2011. Realizací je pověřeno MPSV. V tomto akčním plánu jsou dobře popsány kroky nutné k transformaci systému péče o ohrožené děti s důrazem na snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče a rozvoj služeb pro podporu rodin.

V květnu 2011 vydal Veřejný ochránce práv zprávu z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. Ve zprávě se mimo jiné uvádí, že v systému péče o děti stále přetrvává roztržitost, jejíž důsledky některé děti poškozují. (Ochránce, 2011).

2.2. Ústavní výchova

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud nezletilým do osmnácti let. Nařizuje ho mravně ohroženým dětem, které žijí ve špatném rodinném prostředí, kde je jejich vývoj ohrožen. Dále se nařizuje mravně narušené nezletilé mládeži, u nichž byla výchova rodiči zanedbána. Může se nařídit také tehdy, když rodiče nemohou o dítě pečovat.

Ústavní výchova se nařizuje pouze tehdy, kdy nezletilý jedinec nespáchal trestný čin a nemá tedy trestní charakter, ale preventivní. Probíhá ve školských zařízeních a pouze u dětí do 3 let v zařízeních zdravotnických. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.

Vzhledem k závažnosti tohoto výchovného opatření je soud povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Pominou-li po nařízením ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.

2.3. Ochranná výchova

Ochrannou výchovu ukládá soud pouze mladistvým, jen ve výjimečných případech i nezletilým mezi 12. – 15. rokem věku. Ochranná výchova se užívá v případech, kdy se mladiství dopustil trestného činu, za který byl odsouzen, avšak nebyl mu uložen trest. Mladistvým mezi 15 a 18 lety soud ochrannou výchovu nařizuje za trestný čin, pokud je pravděpodobné, že bude mít větší efekt než uložení trestu odnětí svobody.

Jedná se zde o zajištění ochrany společnosti před následky nových trestných činů spáchaných mladistvými, kteří již mají zkušenosti s kriminální činností. Do trestního rejstříku se tedy nezaznamenává. Uskutečňuje se také ve školských zařízeních.

Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, vyžaduje-li to zájem

mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku (§ 22 odst.2).

2.4. Předběžné opatření

Dále ještě existuje tzv. předběžné opatření, které soud ukládá hrozí-li v sociální situaci dítěte nebezpečí z prodlení. Dále pak pokračuje řízení o ústavní či ochranné výchově u týraných, zanedbávaných dětí.

V poslední řadě je nutno ještě zmínit možnost dobrovolného pobytu ve výchovném zařízení, o který žádají přímo rodiče. Předběžné opatření se využívá v případě, ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti a může být i opakovaně prodlouženo o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání nepřesáhla šest měsíců.

Přeměna ústavní a ochranné výchovy

Soud může v případě, že se mladistvý bude i bez omezení danými ochrannou výchovou řádně chovat a pracovat, přeměnit ochrannou výchovu v ústavní i v případě, že nepominuly všechny důvody pro uložení ochranné výchovy. Neplní-li mladistvý očekávání, může soud přeměnit ústavní výchovu zpět na ochrannou výchovu.

3. Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

V současné době existuje několik typů školských zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy, která poskytují :

- náhradní rodinnou péčí – dětské domovy a dětské domovy se školou
- výkon ústavní a ochranné výchovy – výchovné ústavy
- zabezpečující diagnostické úkoly při výkonu ústavní a ochranné výchovy – diagnostické ústavy

Ve školním roce 2004/2005 nastala změna nevykazování typů zařízení. Místo dřívějších 10 typů se zařízení pro výkon ústavní-ochranné výchovy dělí pouze na 4 typy: Dětský domov, Dětský domov se školou, Výchovný ústav a Diagnostický ústav.

V těchto zařízeních jsou umístěny problémové děti a mládež ve věku 3 – 18 let buď na základě rozhodnutí soudu, nebo na žádost rodičů nebo jejich zákonných zástupců. Tato zařízení mají za úkol zajistit plné zaopatření a výchovu, pokud je v daných případech neplní rodina.

3.1. Diagnostické ústavy

„Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti podle § 2 odst.2, 3 a 4 a § 7 odst. 1 a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů s výjimkou dětí přijatých do diagnostického ústavu na základě § 7 odst. 1.(Sbírka zákonů č. 109/2002, Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ze dne 5. února 2002, § 5, odst.1).

K dočasnému pobytu jsou přijímány děti, které byly zadrženy policií na útěku od rodičů nebo z výchovných zařízení. Mohou zde být umístěny děti s ústavní či ochrannou výchovou nebo na základě žádosti rodičů či zákonných

zástupců nebo na tzv. předběžné opatření, kdy je dítě umístěno na základě rozhodnutí příslušného krajského úřadu.

Člení se podle věku na dětské diagnostické ústavy (DDÚ) a diagnostické ústavy pro mládež (DÚM).

Základní jednotkou diagnostických ústavů je výchovná skupina, která se skládá z 4 až 8 jedinců a těchto skupin bývá v DÚ různý počet, nejčastěji od tří do šesti.

Za edukační, socializační a vzdělávací činnost zodpovídají učitelé, vychovatelé a etoped.

Diagnostické ústavy přijímají děti a mládež z oblasti své spádové působnosti, jejich rozmísťování se zase převážně děje v této oblasti. Děti jsou na základě komplexního vyšetření zařazovány do dětských domovů – pokud jim chybí nebo je rodinné prostředí závadové a nebo se jedná o disociální chování dítěte. Rozmísťování klientů do odpovídajících dětských domovů nebo výchovných ústavů probíhá na základě výsledků komplexního speciálně pedagogického, psychologického a sociálního vyšetření s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu.

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační, koordinační.

Pobyt dítěte zde trvá zpravidla 8 týdnů. V diagnostické ústavu jsou zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí.

Diagnostické ústavy rozhodují o umístění klientů do jednotlivých „svých“ ústavních zařízení a také o jejich přemístění, je-li k tomu vážný důvod.

Součástí diagnostických ústavů často bývají střediska výchovné péče, kam jsou přijímáni klienti většinou se svým souhlasem a na žádost rodičů. Jedná se o zařízení zaměřená na preventivní péči.

3.2. Dětské domovy

Dětské domovy patří do systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jsou určeny dětem tělesně a duševně zdravým, bez výchovných

problémů, nanejvýš s disociálním chováním za předpokladu, že není tendence ke zhoršení. Důvody jsou tedy převážně sociální.

„ Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.“ (Sbírka zákonů č. 109/2002, Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ze dne 5. února 2002, § 12, odst.2).

Po stránce právní může být přijato dítě s nařízenou ústavní výchovou, dítě s rozhodnutím soudu o předběžném opatření nebo na základě dohody rodičů či zákonných zástupců s ředitelstvím domova.

Základní organizační jednotkou je rodinná skupina. Tvoří ji 6-8 dětí. Sourozenci se pokud možno zařazují do jedné rodinné skupiny. Dětské domovy lze zřídit o velikosti 2 – 6 rodinných skupin v jedné budově či areálu. V jiných případech je nutno žádat MŠMT o výjimku.

Každá rodinná buňka má své vlastní prostory. Je vedena stálou dvojicí vychovatelů, kteří jsou oslovováni jako teta a strýc.

Věk dětí v dětském domově se pohybuje od 3 do 18 let, v případě studia či přípravy na povolání jsou zde i starší.

V dětském domově je možno zřídit též skupinu nezletilých matek s jejich dětmi.

3.3. Dětské domovy se školou

Dětské domovy se školou zajišťují péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo s ohledem na svůj duševní stav potřebují výchovně léčebnou péči. Dále pečují o děti s uloženou ochrannou výchovou.

Mohou sem být umístěny děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Součástí těchto dětských domovů je základní škola, nebo základní škola praktická (dříve zvláštní škola) a nebo základní školy speciální.

Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.

Dětské domovy se školou jsou zřizovány od 2 do 6 skupin, přičemž v jedné skupině může být 5 – 8 dětí.

Do dětských domovů se školou a výchovných ústavů se umísťují děti s poruchami chování závažnějšího rázu - morální prohřešky, obtížné přizpůsobení požadavkům, asociální chování.

3.4. Výchovné ústavy

„ Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“(Sbírka zákonů č. 109/2002, Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ze dne 5. února 2002, § 14, odst.1).

Výchovné ústavy jsou speciálně výchovnými zařízeními, která mohou být koedukovaná nebo dělená podle pohlaví, mohou být určena jen pro děti s nařízenou ústavní výchovou nebo též pro děti s uloženou ochranou výchovou – pak se zřizuje tato výchovná skupina jako specifická a nebo s výchovně léčebnou skupinou či oddělením. Součástí výchovných ústavů mohou být střední školy.

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.

V roce 2005 bylo zřízeno oddělení, o 2 výchovných skupinách, pro děti s extrémními poruchami chování do 15 let při výchovném ústavu v Boleticích a v Polance nad Odrou (v jedné výchovné skupině je 6 klientů).

Tým odborných pracovníků tvoří učitelé a vychovatelé, u nichž se předpokládá vysokoškolské speciálně pedagogické vzdělání, a sociální pracovnice. Dále se o děti starají asistenti pedagogů a další provozní personál. Nechybí ani psycholog, etoped a psychiatr i když mnohde pracují jako externisté.

Umístění do výchovného ústavu se realizuje prostřednictvím příslušného diagnostického ústavu, na základě nařízené ústavní či uložené ochranné výchovy, popřípadě rozhodnutí soudu o předběžném opatření.

Kapacita výchovných ústavů je nejméně tři, nejvíce šest výchovných skupin, po 5-8 dětech. Ve skupinách pro děti s uloženou ochranou výchovou a výchovně léčebných je počet dětí nižší, a to od 4 do 6.

Do výchovných ústavů se zřízenou výchovnou skupinou pro děti s uloženou ochranou výchovou se přerazují ti z nejzávažnějšími poruchami chování - opakované prohřešky proti trestnímu řádu, a z toho vyplývající společenská nebezpečnost, tedy děti s antisociálním chováním

3.5. Některé údaje k výchovným ústavům v ČR

„ Většina našich ústavů však nebyla stavěna jako ústavy. A řada z nich byla postavena pro účel diametrálně odlišný od poskytování ústavní péče. Některé ústavy zase byly původně určeny jiným funkcím, než jaké mají dnes.“

(Matoušek,1995, s.76).Máme tedy ústavy v bývalých zámcích a obytných vilách, máme ústav, jenž byl původně nalezincem a nyní slouží jako vězení, ústavy nemocniční, v nichž sídlil původně klášter nebo starobinec apod.

V některých případech jde o staré, památkově chráněné budovy, které nesmějí být radikálně přestavovány. Některé z nich jsou dnes předmětem restitučního řízení a pravděpodobně budou do konce tisíciletí předány původním majitelům. Proto na adaptacích nemá zájem ani nynější uživatel, ani staronový vlastník.

MŠMT je zřizovatelem k 31.10.2010 79 zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy. Z toho jsou 2 dětské domovy, 31 dětských domovů se školou, 32 výchovných ústavů a 14 diagnostických ústavů.

V těchto zařízeních bylo celkem 2804 dětí, z toho 50 v dětských domovech, 760 v dětských domovech se školou, 1430 ve výchovných ústavech a 564 v diagnostických ústavech.

Dětí na útěku bylo 400, z toho 0 z dětských domovů, 62 z dětských domovů se školou, 254 z výchovných ústavů a 84 z diagnostických ústavů.

Za rok 2010 bylo ve 32 výchovných ústavech celkem 2804 dětí, toho 883 dívek, 43 nezletilých matek, 19 úplných sirotek, 43 dětí nezletilých matek a 400 dětí na útěku. Lůžková kapacita byla 3139, z toho 1133 ložnic, čtyř a více lůžkových 86.

Ve VÚ bylo umístěno na základě soudního rozhodnutí s ústavní výchovou 1163 dětí, s ochrannou výchovou 131 dětí, na základě předběžného opatření 100 dětí, na základě dobrovolného prodloužení pobytu 33.

Ve VÚ pracovalo za tento rok 981 pedagogických pracovníků, z toho 392 žen a 589 mužů. Z těchto pedagogů bylo 64 se speciálním pedagogickým vzděláním, 489 vychovatelů, 293 asistentů pedagogů, 20 psychologů, 59 sociálních pracovníků, 33 ostatních pracovníků.

MŠMT zaměstnalo celkem 2323 pracovníků, z toho mělo speciálně pedagogické vzdělání 837 zaměstnanců, vysokoškolské 876, vyšší odborné 66 a středoškolské 1315.

Celkem bylo přijato 1430 dětí, z toho 420 dívek a 1010 chlapců.

Děti strávili 368598 dnů ve VÚ, z toho 103697 dnů na útěku.

Z celkového počtu klientů bylo 995 postižených dětí. Z toho 240 s mentálním postižením, 3 se sluchovým postižením, 7 se zrakovým postižením, 9 s vadami řeči, 3 s tělesným postižením, 30 s více vadami, 88 s vývojovými poruchami, 1 s autismem, 413 se závažnými poruchami chování a 201 s extrémními poruchami chování. (www.uiv.cz)

K 31.10.2010 bylo celkem 228 zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, lůžková kapacita byla 8276, celkem dětí 7397, z toho 6046 s uloženou ústavní výchovou a 178 s ochrannou výchovou. Na základě předběžného opatření 720, na žádost rodičů 26, dobrovolně prodlouženého pobytu 424. Děti na útěku bylo 445.

Počet dětí v institucionální péči se od roku 1999 trvale zvyšuje – v roce 1999 bylo v České republice umístěno ve 185 zařízeních 6 901 dětí, v roce 2005 to bylo 7 300 dětí a v roce 2007 ve 225 zařízeních bylo umístěno 7 600 dětí. Počet umístěných dětí v přepočtu na 100 000 obyvatel v České republice činí 80 dětí (pro srovnání ve SRN je to 32 dětí). V diagnostických ústavech činila průměrná délka pobytu dítěte 5,5 měsíců (v extrémním případě bylo dítě v diagnostickém ústavu po dobu 4 let (3), v dětských domovech to bylo 5,6 roku, v dětských domovech se školou 2,4 roku (některé děti byly v zařízení až 17,4 let), a ve výchovných ústavech 1,3 roku (rozpětí od 1 měsíce až po 13 let). Ojedinelé nejsou ani případy dětí, které nikdy nebyly v rodině, nebo strávily v institucionální péči většinu svého dětského života.

V 61 % (10 706 dětí) trvalo umístění dítěte v institucionální péči až do zletilosti, 7 626 dětí opustilo institucionální péči po skončení opatření (z toho 4 559 skončení opatření jako nezletilý), 1 085 odešlo do náhradní péče mimo ústav (adopce, pěstounská péče, dětské vesničky, opatrovníci), 225 dětí odešlo do jiného zařízení (ústavy sociální péče, psychiatrické léčebny), 485 uteklo ze zařízení bez návratu (zbytek pro další důvody). (odbor prevence kriminality, MV ČR, Mgr. Jitka Gjuríčová).

Tabulka 1

POČTY DĚTÍ VE VŠECH ZAŘÍZENÍCH PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY A OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLNÍM ROCE
2003/2004 – 2008/2009

POČTY DÍVEK A CHLAPCŮ V JEDNOTLIVÝCH TYPECH ZAŘÍZENÍ

POČTY DĚTÍ V ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLNÍM ROCE 2003/04 – 2008/09										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	4657	4867	4869	4815	4618	4739	82	1,76	121	2,62
VÚ	1544	1479	1420	1404	1430	1546	2	0,13	116	8,11
DÚ	494	501	537	516	705	793	299	60,53	88	12,48
DDŠ	555	743	795	724	674	742	187	33,69	68	10,09
CELKEM	7250	7590	7621	7459	7427	7820	570	7,86	393	5,29
POČTY DÍVEK V ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLNÍM ROCE 2003/04 – 2008/09										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	2155	2234	2227	2210	2123	2178	23	1,07	55	2,60
VÚ	404	393	386	387	384	426	22	5,45	42	10,94
DÚ	212	212	229	233	286	356	144	67,92	70	24,48
DDŠ	138	178	196	150	160	186	48	34,78	26	16,25
CELKEM	2909	3017	3038	2980	2953	3146	237	8,15	193	6,54
POČTY CHLAPCŮ V ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLNÍM ROCE 2003/04 – 2008/09										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	2502	2633	2642	2605	2495	2561	59	2,36	66	2,65
VÚ	1140	1086	1034	1017	1046	1120	-20	1,74	74	7,07
DÚ	282	289	308	283	419	437	155	54,96	18	4,30
DDŠ	417	565	599	574	514	556	139	33,33	42	8,17
CELKEM	4341	4573	4583	4479	4474	4674	333	7,67	200	4,47

Tabulka 2

**POČTY DĚTÍ VE VŠECH ZAŘÍZENÍCH PODLE ŠKOLNÍ DOCHÁZKY VE ŠKOLNÍCH ROCÍCH
2003/2004 – 2008/2009**

DĚTI PŘED ZAHÁJENÍM POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	386	371	378	371	343	409	23	5,96	66	19,24
VÚ	0	21	21	24	26	34	34	-	8	-
DÚ	6	14	16	16	15	18	12	-	3	-
DDŠ	0	-	-	-	-	1	1	-	1	-
CELKEM	392	406	415	411	384	462	70	17,86	78	20,31
DĚTI V PRŮBĚHU POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	3132	3262	3219	3182	3000	2985	-147	4,69	-15	0,5
VÚ	175	162	79	69	48	56	-119	68,00	8	16,67
DÚ	246	272	199	239	442	423	177	71,95	-19	4,30
DDŠ	449	577	655	618	607	667	218	48,55	60	9,88
CELKEM	4002	4273	4152	4108	4097	4131	129	3,22	34	10,83
DĚTI PO UKONČENÍ POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY										
zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl roků 2003/04 - 2008/09	%	Rozdíl roků 2007/08 - 2008/09	%
DD	1139	1234	1272	1262	1275	1345	206	18,06	70	5,49
VÚ	1369	1296	1300	1311	1356	1456	87	6,36	100	7,37
DÚ	242	215	322	261	248	352	110	45,45	104	41,94
DDŠ	106	166	130	106	67	74	-32	30,19	7	10,48
CELKEM	2856	2911	3054	2940	2946	3227	371	12,99	281	9,58

Z rozdílu počtů dětí v jednotlivých typech zařízení je patrné, že až na výjimky počty dětí v institucionální výchově stále rostou, což je znepokojivé zejména v souvislosti s nízkou (klesající nebo stagnující) natalitou v předchozím období.

Základní statistické údaje byly převzaty z www.uiv.cz

4. Výchovný ústav Hostouň

Výchovný ústav zajišťuje výkon předběžného opatření, nařízené ústavní nebo uložené ochranné výchovy, vzdělávání a výchovu dětí s poruchami učení a chování, dětí sociálně handicapovaných, jejich integraci a přípravu na budoucí povolání. Je určeno pro děti a mládež ve věku 10 až 18 let, za určitých podmínek i starších.

Výchovné zařízení v Hostouni se skládá z pěti pracovišť:

1. Výchovný ústav v Hostouni, Chodské náměstí 131

Jedná se o nekoedukované pracoviště určené maximálně pro 48 klientů s ukončenou povinnou školní docházkou, kteří jsou rozděleni do 5 výchovných skupin po 8 chlapcích s nařízenou ústavní výchovou a 1 výchovné skupiny pro klienty s uloženou ochrannou výchovou. Součástí je střední škola, která se skládá z tříletého dvouoborového učiliště (kuchařské práce a farmářské práce).

2. Dětský domov se školou v Hostouni, Osvobození 143

Toto chlapecké zařízení má kapacitu 44 dětí ve věku od 10 let do doby zakončení povinné školní docházky, s nařízenou ústavní výchovou, rozdělených do 4 výchovných skupin po 8 dětech a výchovně léčebné jednotky o 2 skupinách po 6 klientech s výraznou emoční disbalancí, agresivitou, popřípadě nesamostatností, kteří vyžadují stálý dohled a vedení. Součástí je základní škola praktická.

3. Výchovný ústav na detašovaném pracovišti Nové Domky

Toto pracoviště je určené pro 48 klientů, kteří jsou rozděleni do 5 výchovných skupin po 8 dětech s nařízenou ústavní výchovou a šesté s klienty s nařízenou ochrannou výchovou. Součástí je dvouletá škola praktická o čtyřech třídách a dvě pracovní výchovné skupiny.

4. Terapeutická komunita Medvědí Kámen

Koedukované pracoviště o 3 výchovných skupinách po 5 klientech zaměřené na výchovně léčebnou činnost s drogově závislými klienty ve věku od 16 do 19 let s nařízenou ústavní výchovou.

5. Elokované pracoviště v Peci pod Čerchovem

Je využíváno jednotlivými výchovnými skupinami pro intenzivní budování kohezních vztahů a k vhodnějšímu a účinnějšímu působení na jednotlivé osobnostní zvláštnosti klientů, které brání nebo mohou bránit dalšímu převýchovnému procesu, formou interakčních a dynamických psychoterapeutických aktivit a přístupů a modelových situací, za využití relaxačních technik a za spolupůsobení přírodního prostředí.

4.1. Poloha a režim ústavu

Město Hostouň leží v Plzeňském kraji asi dvacet kilometrů od Domažlic. Výchovný ústav se nachází v horní části náměstí. Původně byl ústav v roce 1964 pojat jako zvláštní škola internátní s kapacitou pro 60 dětí, které byly rozděleny do tří výchovných skupin, rozdělených podle věku. Učitelský sbor čítal pět pedagogů včetně ředitele a mimoškolní výchovu zajišťovalo šest vychovatelek.

V roce 1993 došlo ke změně v koncepci ústavu a na místě zvláštní internátní školy vznikl výchovný ústav pro děti, který po sloučení s VÚ na Nových

Domkách u Rozvadova byl překoncepován na výchovný ústav pro děti a mládež.

Každý klient po příchodu projde vstupní zdravotní prohlídkou a etopedickým pohovorem. Je seznámen s důvody proč byl přeřazen do ústavu. Po té se chlapce ujme vychovatel ke kterému byl přiřazen a ten ho seznámí s vnitřním řádem ústavu, s jeho právy a povinnostmi.

Hodnocení klientů je založeno na ústní formě během dne nebo na večerním hodnocení skupiny. Na základě výsledků jak ve škole, tak na budově jsou klienti odměňováni nebo naopak sankcionováni podle vnitřního řádu.

Klienti jsou po celý den pod dohledem, nesmějí se svévolně vzdalovat od výchovné skupiny. Dopoledne jsou s pedagogickými pracovníky, odpoledne s denními vychovateli.

Chlapci navštěvují zájmové kroužky – sportovní, hudební, dramatický, keramický, střelecký, výtvarný. Jezdí na vystupování, reprezentují ústav na olympiádách, na gastronomické soutěže.

Klienti jsou v ústavu rozděleni do 6 výchovných skupin. (4 třídy ZvŠ a 2 třídy PrŠ). Na jedné skupině jsou vždy dva vychovatelé, muž a žena, aby byl zachován jakýsi obraz rodiny.

4.2. Sociálně-psychologické klima

Do hostouňského výchovného ústavu jsou klienti přijímáni na základě soudního rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově, na dobu neurčitou. To znamená do doby než pominou důvody jejich umístění v ústavu. Klienti mohou opustit ústav po půl roce až několika, maximálně osmi letech.

Do výchovného ústavu jsou chlapci přiděleni příslušným diagnostickým ústavem (DDÚ Plzeň a DÚM Praha) nebo po dohodě přeloženi z jiných výchovných ústavů. Výchovný ústav Hostouň pořádá různé soutěže – sportovní, modelářské, výtvarné, kuchařské aj.

Každý rok ústav pořádá sportovní soutěž „Železný chovanec“, před dvěma lety pořádal velkou letní „Olympiádu“, kde se zúčastnilo 15 výchovných ústavů z celé České republiky.

Chlapci, kteří se učí na kuchaře se pravidelně účastní „Mezinárodního gastronomického festivalu“ v Českých Budějovicích. Jsou velice úspěšní.

Ředitelství ústavu velmi podporuje další vzdělávání pedagogických pracovníků a snaží se je motivovat. Podmínkou prodloužení pracovní smlouvy je do 5 let zahájit studium se zaměřením na pedagogiku a psychologii a toto studium úspěšně dokončit.

Velmi kladně se hodnotí vztah vychovatel – klient, který je založený na důvěře, individuálním přístupu, aktivitám v mimopracovní době a další.

4.3. Pojetí ústavu a způsob řízení

Děti jsou v ústavu rozděleni do 6 výchovných skupin, které nekorelují s rozdělením dětí do tříd školy. O každou skupinu pečují dva kmenoví vychovatelé, nejčastěji obojího pohlaví, aby byl zanesen do výchovných vztahů mužský i ženský fenomén.

Asistentka pedagoga má přiděleny stabilně dvě skupiny chlapců, u kterých zabezpečuje a dohlíží na distribuci čistého prádla včetně vnějšího oblečení a zapojuje se i do přímé edukační činnosti, sice jen na omezenou dobu ráno a v poledne před příchodem kmenových vychovatelů.

V dopoledních hodinách a jedenkrát týdně i v prvních odpoledních hodinách probíhá vyučování chlapců. V tomto čase se na jejich výchově podílejí učitelé a mistři odborné výuky.

Nepřímo na děti působí i nepedagogičtí pracovníci, jednak při běžném denním styku (bohužel, ne vždy pozitivně) a jednak při některých pracovních činnostech, při nichž jsou účastni.

Každý den mají chlapci možnost se seberealizovat v některém ze zájmových kroužků, které vedou pedagogičtí pracovníci ústavu ve svém volném čase - sportovní, hudební, dramatický, keramický a výtvarný, turistický, střelecký,. V těchto chvílích nejsou chlapci diferencováni dle

výchovných skupin, což je jistě velmi přínosné z interakčně vztahového pohledu.

Denní činnosti dětí jsou různorodé a vždy se na jejich plánování a přípravě samy podílejí, vychovatel vždy působí jako usměrňující činitel.

Shrnutí průběhu dne se děje vždy na večerní skupině tzv. hodnotící, kde se sami chlapci vyjadřují k jednotlivým aktivitám, k chování ostatních i k svému vlastnímu chování. Tím se učí vyjadřovat své myšlenky, pocity a emoce slovy a následně chápat nejen sebe, ale i ostatní. Vždy tuto, do jisté míry interakční a dynamickou skupinu řídí a reguluje kmenový vychovatel (někdy za přítomnosti vedoucího vychovatel či ředitele) a záleží hlavně na něm a jeho schopnostech a zkušenostech jak bude tato skupina pro všechny zúčastněné cenná. Na závěr hodnotící skupiny dochází ke shrnutí a k zápisu do hlášení a etopedických listů jednotlivých dětí. Hodnocení má rozhodující vliv při udělování výhod či jejich odebrání chlapcům.. Nejžádanější výhodou (odměnou) je odjezd na víkend či prázdniny domů. Na druhou stranu, lze udělit zákaz všech výhod, což se děje jen v krajních případech a na krátkou, omezenou dobu.

Pravidelně poslední čtvrtek v měsíci odpoledne probíhá velká komunita, které se zúčastňují, vedle chlapců, všichni pedagogičtí pracovníci a sociální pracovníci. Zde se hovoří o úspěších i selháních dětí a mohou se zde všichni vyjádřit navzájem k sobě i k dospělým. Tuto komunitu vede vedoucí vychovatelka nebo ředitel.

Pedagogický sbor se snaží každému jednotlivci pomoci v nalezení cesty z jeho nepřívětivé situace. Za pomoci psychoterapeutických přístupů a různorodých aktivit pochopit jeho pohnutky a nasměrovat ho k pozitivnější budoucnosti, což je leckdy velmi obtížné.

(Vnitřní řád Výchovného ústavu Hostouň)

4.4. Výchovná práce v hostouňském zařízení od jeho zřízení (historie výchovné péče v hostouňském zařízení)

„ Projevují přání, aby tento domov plně nahradil sirotám rodinný krb a připravil je náležitě vyzbrojené na dobu, kdy nastoupí samostatnou dráhu svého života.“(Ústavní kronika, 1.3.1931, s.3).

K rozhodnutí vybudovat „Okresní dětskou útulnu“ došlo již v roce 1917 v tehdejším plzeňském zastupitelstvu, ale slavnostně otevřena byla až 1.března 1931 a nesla název Jubilejní okresní dětský domov v Plzni.

Ústav byl vybudován pro 150 dětí, 65 chlapců, stejný počet děvčat školního věku a dvacet chlapců i děvčat ve věku předškolním. Byly zde stále častěji umísťovány i děti s mentální retardací. Proto zařízení změnilo název na Ústav pro děti a mládež slabomyslnou v Plzni, později Kostincův ústav – zvláštní dětský domov.

V roce 1952 byl ústav přestěhován do zámku v Kanicích nedaleko Domažlic a o po dalších 12 letech do Hostouně jako zvláštní škola internátní s kapacitou pro 60 dětí, které byly rozděleny do tří výchovných skupin, diferencovaných podle věku. Učitelský sbor čítal pět pedagogů včetně ředitele a mimoškolní výchovu zajišťovalo šest vychovatelek včetně vedoucí vychovatelky.

V roce 1993 došlo ke změně v koncepci ústavu a na místě zvláštní internátní školy vznikl výchovný ústav pro děti, který po sloučení s VÚ na Nových Domkách u Rozvadova dal vzniknout výchovnému ústavu pro děti a mládež. V roce 2004 dostal název Výchovný ústav a Dětský domov se školou, Hostouň a o dva roky později byl přejmenován na dosud nejdelší název v historii ústavu na výchovný ústav, dětský domov se školou, základní školu, střední školu a školní jídelnu.

V průběhu devadesátých let byl na konci městečka vybudován velký tříhektarový sportovní areál s bazénem a sadem, který je majetkem ústavu. Došlo k přístavbě podkroví, kde vznikly nové ložnice chlapců a ze sousedního bývalého kina kvalitně zařízená tělocvična včetně posilovny, sauny,

a modelářské dílny s vypalovací pecí, hrnčířským kruhem a atelierem.

V roce 2003 byla po dvou letech dokončena renovace bývalého zámku s rozlehlým areálem a komplexem přilehlých budov. Důvodem bylo rozšíření výchovného ústavu o odborné učiliště a nové prostory byly vyhrazeny pro dětský domov se školou, jehož součástí je též výchovně léčebná jednotka pro děti se zvýšenou emoční labilitou.

4.5. Současnost

Organizace výchovných a vzdělávacích činností

Organizace vzdělávání dětí je zajišťována Základní školou praktickou v Hostouni, která je součástí Dětského domova se školou a Střední školou v Hostouni, která disponuje tříletým učilištěm kuchařským a farmářským a v odloučeném pracovišti nové Domky Praktickou školou dvouletou. Škola zajišťuje současně individuální vzdělávání žáků.

- základní škola praktická s pěti třídami – 5. až 9. postupný ročník = 44 žáků
- střední škola, cílový počet studentů = 80
z toho odborné učiliště tříleté, dvou oborové (kuchařské práce, farmářské práce) = 48 žáků
z toho praktická škola dvouletá (detašované pracoviště Nové Domky) = 32 žáků

Organizace výchovných činností se řídí socializačním a resocializačním programem.

V rámci socializačního a resocializačního programu jsou děti zapojovány standardně do ekologické výchovy, cannisterapie, hippoterapie (Jezdecký oddíl Svržno) a v individuálně zájmové činnosti v keramické dílně, výtvarném atelieru – jsou součástí ústavu. Dále celá řada sportovních aktivit provozovaných ve vlastním sportovním areálu či v součinnosti s městskými sportovními kluby (kopaná, odbíjená, atletika, stolní tenis, kroužek plavání,

kroužek zimních sportů, rybářský kroužek, střelecký, myslivecký, turistický, cyklistický, posilovna). Děti mají také omezený přístup k internetu.

Systém prevence sociálně patologických jevů

Systém prevence sociálně patologických jevů je rozpracován s ohledem na skladbu dětí jednotlivých pracovišť, řídí se doporučením MŠMT a je začleněn do celého systému edukačně reedukačního včetně prevence kriminality a kontroly klientů na přítomnost alkoholu a nealkoholových drog.

Zařazení dětí do výchovných skupin

Děti do výchovných skupin zařazuje ředitel nebo vedoucí vychovatelka, přičemž se zohledňují zvláštnosti dětí, jejich zájmy a sourozenectví. Diagnostický ústav zajišťuje podle potřeby, nejméně však dvakrát v kalendářním roce, činnost odborného pracovníka diagnostického ústavu v zařízeních ve svém územním obvodu za účelem metodického vedení, koordinace a ověřování účelnosti postupu a výsledků výchovné péče.

Ubytování dětí

Děti jsou ubytovány ve dvoulůžkových nebo třílůžkových pokojích se samostatnými toaletami. Obývací společenské místnosti jsou určeny pro jednu výchovnou skupinu a jsou vybaveny vždy kuchyňským koutem.

Kázeňský řád výchovného ústavu

Kázeňský řád obsahuje základní pokyny k provádění hodnocení dětí ve VÚ, DDS Hostouň.

Výchovný proces u dětí je možný jen za předpokladu jednotného působení, kdy všichni pracovníci ústavu jsou pro ně příkladem, zejména pak

v oblasti kázně a pořádku, mají na chlapce jednotné požadavky a spravedlivě je hodnotí s přihlédnutím k jejich k individuálním zvláštnostem.

Odměny a výchovná opatření musí působit jako prostředek, který je udělován po náležitém zvážení se zřetelem na individuální zvláštnosti dítěte. Při každém výchovném opatření, musí být dána dítěti možnost, aby mohlo toto opatření být pozastaveno či zrušeno před daným termínem.

Správné výchovné působení pomocí odměn a především omezujících prvků je podmíněno tím, že chlapec pochopí své nestandardní chování, je tedy nutno s ním danou záležitost patřičně prodiskutovat, vysvětlit a to způsobem odpovídajícím jeho rozumové vyspělosti. Rovněž mu musí být známa, jeho práva a povinnosti a co je hodnoceno jako kázeňský přestupek.

Odměny a opatření ve výchově má právo udělovat každý výchovný pracovník ústavu ve stanoveném rozsahu u všech výchovných skupin. Dítě má právo odvolat se proti jejich udělení k vedoucímu vychovateli nebo k řediteli ústavu. O odměnách a výchovných opatřeních se vedou písemné záznamy.

Dopustí-li se dítě takového jednání, které je podle zákonů trestným činem, nebo je důvodné podezření, že jednání může být takto klasifikováno, je to ohlášeno policii.

Po útěku chlapce příslušný pedagogický pracovník vyplní protokol o útěku, provede záznam do knihy útěků a vyrozumí telefonicky a faxem policejní oddělení v Poběžovicích a Domažlicích a oznámí útěk dítěte rodičům. Sociální pracovnice oznámí útěk příslušnému OPD. Návrat dítěte z útěku opět oznámí výše zmíněným policejním oddělením a rodičům.

Hodnocení dětí se provádí každý den při večerní hodnotící skupině. Na konci každého týdne probíhá tzv. týdenní hodnocení, a to v rámci večerního klubu každé výchovné skupiny. Hodnocení jednotlivých výchovných skupin a ústavu jako celku se děje na závěr každého měsíce při velké komunitě.

Hodnocení jednotlivých dětí probíhá vždy verbální a písemnou formou. Ti mladší, kteří nemají dokončenou povinnou školní docházku, tedy žáci základní školy, jsou ještě vedle toho, z hlediska přehlednosti a lepšího zvládnání adaptačních potíží, hodnoceni bodovým způsobem a ti starší, kteří jsou žáky praktické školy a učiliště, jsou hodnoceni ústní a písemnou formou. Bodovací

system slouží pouze jako podpůrný, není prioritou. Je nutno vždy přihlížet k individuálním rozdílům dětí. Proto je stěžejní vždy verbální forma hodnocení, kterou lze nejlépe tyto rozdíly vystihnout.

Zajišťování pomoci po propuštění za zařízení

Dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení zletilostí, se podle jeho skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených Vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15.000 Kč.

Dále se klientu ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále je klientu i po opuštění zařízení poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací.

Výchovný ústav zajišťuje katamnestické sledování klientů po skončení výkonu ústavní výchovy v intervalech 1 – 3 roky. (materiál pro vnitřní potřebu výchovného ústavu).

4.6. Co by bylo dobré změnit

Ve výchovném ústavu je stále co zlepšovat.

Je třeba se zaměřit:

- na individuální přístup k dětem
- v každé skupině zajistit stálé vychovatele
- neustále motivovat děti, je velký rozdíl mezi dítětem dlouhodobě motivovaným a dítětem bez motivace
- hledat u problémových dětí i kladné vlastnosti a ty rozvíjet
- nevěnovat jenom jednomu chlapci ze skupiny přílišnou pozornost a protěžovat ho
- odměny a tresty používat s rozvahou
- striktně dodržovat daná pravidla
- bylo by dobré vytvořit jednu výchovnou skupinu tzv. rodinného typu, aby se klienti postupně mohli připravovat na život za zdi ústavu

- pedagogický pracovník by měl být pro děti přirozenou autoritou
- klientům by bylo dobré naznačovat vhodné cíle a pomáhat jim tyto cíle dosáhnou

Tabulka 3

**Délky pobytu klientů ve Výchovném ústavu Hostouň
ke dni 20.11.2011**

Dětský domov se školou			
věk	Rok narození	nástup do ústavu	Délka pobytu v ústavu
11	1998	1.3.2006	5 let 8 měsíců
13	1996	2.7.2008	3 roky 4 měsíce
14	1997	1.4.2009	2 roky 7 měsíců
13	1996	24.4.2009	2 roky 7 měsíců
15	1994	24.7.2009	2 roky 4 měsíce
11	1998	31.10.2008	3 roky 1 měsíc
15	1994	23.1.2008	3 roky 10 měsíců
13	1996	15.4.2009	2 roky 7 měsíců
15	1993	17.4.2007	4 roky 7 měsíců
15	1994	15.10.2009	2 roky 1 měsíc
15	1994	30.6.2006	5 let 5 měsíců
15	1994	26.10.2009	2 roky 1 měsíc
15	1994	31.8.2009	2 roky 3 měsíce
15	1994	8.2.2005	6 let 9 měsíců
15	1994	30.6.2006	5 let 5 měsíců
15	1994	8.4.2009	2 roky 7 měsíců
15	1994	20.11.2006	5 let
13	1996	14.7.2008	3 roky 4 měsíce
14	1995	3.5.2007	4 roky 6 měsíců
15	1994	26.10.2009	2 roky 1 měsíc
13	1996	9.6.2008	3 roky 5 měsíců
12	1997	8.4.2009	2 roky 7 měsíců
14	1995	2.7.2008	3 roky 9 měsíců
15	1994	15.1.2008	3 roky 10 měsíců
14	1998	29.6.2009	2 roky 5 měsíců
14	1995	29.5.2006	5 let 6 měsíců

Tabulka uvádí věk klientů v dětském domově se školou, rok narození klientů, nástup do DDŠ a délku pobytu v DDŠ.

Délky pobytu klientů ve Výchovném ústavu Hostouň ke dni

20.11.2011

Výchovný ústav			
věk	rok narození	nástup do ústavu	Délka pobytu v ústavu
15	1994	24.8.2009	2 roky 3 měsíce
16	1991	10.9.2009	2 roky 2 měsíce
18	1991	28.8.2007	4 roky 3 měsíce
17	1992	23.4.2009	2 roky 7 měsíců
17	1992	26.9.2007	4 roky 2 měsíce
18	1991	28.8.2007	4 roky 3 měsíce
15	1993	19.10.2009	2 roky 1 měsíc
15	1994	14.10.2009	2 roky 1 měsíc
18	1991	20.2.2007	4 roky 9 měsíců
18	1991	20.2.2007	4 roky 2 měsíce
18	1991	3.9.2007	4 roky 10 měsíců
16	1993	24.1.2005	6 let 10 měsíců
15	1994	10.2.2009	2 roky 5 měsíců
17	1992	29.6.2009	2 roky 11 měsíců
15	1994	19.2.2009	2 roky 9 měsíců
15	1994	26.8.2009	2 roky 3 měsíce
15	1993	27.8.2008	3 roky 3 měsíce
18	1991	16.1.2008	3 roky 10 měsíců
17	1992	14.3.2008	3 roky 9 měsíců
18	1991	30.10.2007	4 roky 1 měsíc
15	1993	27.8.2008	3 roky 3 měsíce
15	1993	3.9.2008	3 roky 2 měsíce
16	1992	17.6.2008	3 roky 5 měsíců
15	1993	31.8.2009	2 roky 3 měsíce
17	1992	28.8.2007	4 roky 3 měsíce
17	1992	6.11.2008	3 roky
17	1992	11.4.2007	4 roky 7 měsíců
17	1992	11.9.2008	3 roky 2 měsíce
15	1993	24.8.2009	2 roky 3 měsíce
15	1994	29.8.2005	6 let 3 měsíce
15	1994	13.7.2009	2 roky 4 měsíce
15	1993	26.8.2009	3 roky 3 měsíce
15	1994	24.8.2007	4 roky 3 měsíce
16	1993	29.8.2008	3 roky 3 měsíce
18	1991	27.8.2007	4 roky 3 měsíce
17	1992	11.5.2008	3 roky 6 měsíců
18	1991	20.1.2005	6 let 10 měsíců

Tabulka uvádí věk klientů ve výchovném ústavu, rok narození klientů, nástup do ústavu a délku pobytu v ústavu.

5. Doporučení pro pedagogickou praxi – změny v ústavní výchově

5.1. Aktuální změny v ústavní výchově

Je třeba v první řadě říci, že změny, které se plánují nebo lépe řečeno jsou vnímány v této chvíli jako žádoucí z hlediska transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti (kterou koordinuje MPSV) ještě nelze označit za s jistotou v budoucnosti realizované. Navržené změny musí projít složitým procesem schvalování a na této cestě se mohou zaseknout nebo mohou být modifikovány, protože do hry vstupují ekonomické a legislativně – procesní hlediska

5.2. Změny v ústavní a ochranné výchově:

1. Všechny ústavy, ať už v resortu školství, zdravotnictví nebo v působnosti MPSV by měly pracovat na základě standardů kvality péče o ohrožené děti. Tyto standardy se budou připravovat v rámci transformace a měly by vymezit základní kvalitativní a kvantitativní požadavky na péči o děti a budou vycházet z Úmluvy o právech dítěte. Zároveň bude vybudován „inspekční“ aparát, mechanismus kontroly dodržování těchto standardů.
2. V rámci analýzy by měla být provedena rediagnostika všech dětí v ústavní péči a jejich rodin s cílem posouzení, které děti by se mohly vrátit do původních rodin, které by mohly jít do náhradní rodinné péče.
3. Měla by proběhnout revize lidských zdrojů a materiálních kapacit ústavů s cílem přebudovat vhodné kapacity na péči ambulantní, na krizová lůžka pro celou rodinu atp. jinými slovy využít stávající kapacity ústavů pro ambulantní služby a pro terénní práci v souladu

s potřebami daného regionu/kraje s důrazem na prevenci. Zbylé kapacity by měly být přebudovány tak, aby co nejvíce naplňovaly požadavek rodinného prostředí a maximální integrace do běžného života místní komunity. (Čili ne ústav typu jedna velká budova uprostřed lesa, ale několik bytů v běžné zástavbě).

4. Legislativně by měla být lépe a jasně ukotvena povinná spolupráce relevantních subjektů v terénu tak, aby o dítěti rozhodoval tým, ne jeden izolovaný pracovník z jednoho resortu. Čili nastavení lepší spolupráce pracovníků ústavů s OSPOD, s pediatry, pedagogy, soudci.
5. Transformace počítá také s povinným zavedením supervize a společným vzděláváním výše uvedených aktérů v systému péče o ohrožené děti.
6. Změna financování – peníze by neměly být odměřovány dle oblomnosti, ale měly by jít za potřebami dítěte. Na hrazení ústavní péče by se měly podílet také obce, kde je dané dítě přihlášené k trvalému pobytu. Tak by se stimulovaly aktivity obce v oblasti prevence. (www.mpsv.cz. – Mgr.Barbara Resnerová)

Veřejný ochránce práv na základě poznatků z návštěv zařízení pro děti se domnívá, že je *„třeba usilovat o přechod od institucionalizované péče ke zřizování malých zařízení rodinného typu, které by byly schopny pružně reagovat na potřeby dětí. Rovněž by měly být provedeny změny v systému péče o děti, které by kladly větší důraz na rodinu a rovněž by zajistily bezproblémový odchod dětí ze zařízení po dosažení plnoletosti“*. (www.ochrance.cz/tiskove-zpravy-17.5.2011). Ochránce v této souvislosti věří, že velké zlepšení současného stavu by měly přinést změny vyplývající z Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti a zejména z připravované novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijatá vládou byla připravována rok, dvakrát prošla připomínkovým řízením a má velkou podporu mezi odbornou veřejností, kladně jí také hodnotil Výbor pro práva dítěte OSN. Ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek řekl „*Každý jiný typ sociální péče má zákonem dané standardy, tedy vnitřní materiály, podle nichž může postupovat, ať už se jedná o tělesně postižené či sociálně slabé. Jedinou oblastí, kde tato kritéria nejsou je péče o děti. Právě absence těchto jasných pravidel je jedním z hlavních důvodů, proč jich tolik končí v ústavní péči.*“ (tisková mluvčí MPSV z 12.1.2012)

Na množství prostředků, které stát provozovatelům zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc každoročně vyplácí, a jejichž objem se od roku 2007 ztrojnásobil na loňských 200 milionů korun poukazuje Miloslav Macela, ředitel odboru rodiny a dávkových systémů MPSV- „*Rozhodně nejsme motivováni snahou likvidace jakéhokoliv zařízení, které se blíží svojí povahou rodinné péči. Pokud už se nepodaří dítě udržet v původní rodině, pak by mu měl stát garantovat dostatečnou péči. Novela možná není pohodlná pro dospělé, kteří péči zajišťují, o to více je, ale vstřícnější k dětem, o něž tito lidé pečují.*“ (tisková mluvčí MPSV V.Plívová z 12.1.2012.)

5.3. Rušení kojeneckých ústavů a profesionální pěstounská péče

MPSV usiluje o profesionální pěstouny připravené kdykoliv se starat například o kojence. Ministerstvo připravilo zákon, který upravuje pěstounskou péči. Pěstouni budou od státu pobírat odměny odstupňované podle počtu dětí, o něž se starají. Budou je brát i v případě, že se aktuálně o žádné starat nebudou. Tito pěstouni se budou vybírat a budou se muset dál školit. Zákon nyní leží na vládě a čeká na legislativní proces. *"Ti lidé budou stále k dispozici. Když se například stane, že potřebujeme ihned umístit kojence, tak budou připraveni a nebudou muset řešit, jestli dávat výpověď v práci nebo jak to s ní skloubit,"* (popsala tisková mluvčí ministerstva práce Viktorie Plívová) s tím, že péče o kojence je na plný úvazek.

Děti do tří let budou do pěstounské péče chodit nově. Souvisí to s rušením kojeneckých ústavů, ministerstvo je chce zavřít nejpozději do konce roku 2013. Suma má být pro pěstouny motivační, aby měli o práci zájem. Zneužívání není pravděpodobné, protože pěstouni budou procházet přísným výběrem, budou kontrolováni a navíc se budou muset účastnit pravidelných školení. Součástí budou například i psychotesty. Profesionální pěstouni například budou muset být připraveni předat dítě, o něž se starají, jeho rodičům či adoptivním rodičům, což pro ně může být emočně náročné.

Odměny vzrostou i stávajícím pěstounům

Suma se v porovnání s lidmi, kteří se o děti v pěstounské péči starají nyní, výrazně zvyšuje. "Plat" pěstouna bude osm tisíc korun, pokud se bude starat o jedno dítě. S rostoucím počtem dětí se částka může zvýšit až na 32 000 za čtyři děti v případě, že alespoň jedno z dětí bude postižené. Částky se ale, narozdíl od nynějších odměn budou danit. Budou totiž považovány za plat. Částka se zvýší i pro ty, co už pěstouny jsou. Na druhou stranu budou i stávající pěstouni plnit povinnosti, které jim zákon nově uloží – například se dále vzdělávat.

Odměny pěstounů		
Počet dětí	nyní	Návrh
Jedno dítě	3680	8000
Dvě děti	6252	12 000
Tři děti*	17 193	20 000
Čtyři děti	18 756	24000**

* platí u péče o tři děti či jedno postižené dítě. Tuto sumu bude pěstoun dostávat, i když o žádné dítě nepečuje

** suma se u každého dalšího dítěte či dítěte zdravotně postiženého zvyšuje o 4000

zdroj: MPSV- novinky.cz

„Profesionalizace“ pěstounské péče spočívá podle ministerstva v tom, že se na straně jedné zvýší podpora této služby nejenom ve formě odměny, ale například i nároku na podpůrné a poradenské služby, ale zároveň se zvýší nároky na její poskytování.

Příspěvek na vozidlo, nejspíš ojeté

Pěstouni navíc dostanou částku osm tisíc už při převzetí dítěte ve věku do šesti let, 9000 za dítě od 6 do 12 let a 10 000 za dítě od 12 do 18 let. Jednorázově vyplácená suma bude určena na nákup potřeb spojených s příchodem dítěte do rodiny. Tento příspěvek se vyplácí už nyní. Rodina, která pečuje nejméně o tři děti, má nárok i na příspěvek na pořízení vozidla. "Výše příspěvku je 70 procent z pořizovací ceny vozidla, nejvýše však 100 000 korun," uvádí návrh.

Zrušením ústavů se ušetří

Ministerstvo práce ruší kojenecké ústavy především proto, aby ušetřilo. Péče o dítě v ústavu stojí měsíčně 37 000 korun, uvedl ministr Jaromír Drábek. V péči pěstounů je to kolem 10 000 korun. Na tiskové konferenci 25.8.2011 ministr Drábek uvedl, že „*Primární je to, abychom zajistili dětem péči, kterou potřebují a kterou si zaslouží. Zákaz ústavní péče by pomohl nejen dětem, ale i státu.*“ (MediaFax). Sociální pracovníci by měli více pracovat v terénu, kde budou pomáhat a radit rodinám.

Do roku 2016 by se neměli ocitnout v ústavech ani děti do sedmi let. "*Nejde pouze o zákaz, je důležité, aby na konci roku 2013 nebylo potřeba mít místa v kojeneckých ústavech,*" uvedl Drábek. (MediaFax – tisková konference MPSV z 25.8.2011).

Děti by měly mít i větší šanci vrátit se do původních rodin od pěstounů. Během roku 2010 prošlo kojeneckými ústavu, dětskými domovy a dětskými centry 2077 dětí do tří let, což je největší počet od roku 1998. Na konci loňského roku bylo v kojeneckých ústavech pro děti do tří let umístěno 1513 dětí. Nejčastějším důvodem umístění jsou sociální důvody (45 procent). V současné době je v České republice 34 kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let.

Odborníci návrh zrušit kojenecké ústavy vítají, jen kritizují rychlost, s jakou to chce ministerstvo udělat. Že se to stihne do dvou let, pochybují. Podle nich nebude dostatek pěstounů, kteří budou ochotni a schopni starat se například o postižené děti.

Zastánci zachování ústavní péče pro děti do 3 let věku považují zrušení kojeneckých ústavů za nereálný krok. A to vzhledem k nemožnosti zajistit pro všechny děti rodinné prostředí a i vzhledem k termínu, který byl pro zrušení kojeneckých ústavů stanoven. Jsou přesvědčeni, že je možné nastavit systém služeb pro rodiny, ve kterých hrozí odebrání dítěte tak, aby mohlo ve vlastní rodině zůstat. A pokud to není v zájmu dítěte, tak aby mohlo vyrůstat

v náhradní rodině, nikoliv v kojeneckém ústavu. Preventivní služby pro rodinu a dítě v obtížné životní situaci, cílená kampaň na vyhledání nových pěstounů, kvalitní příprava zájemců, adekvátní finanční ohodnocení pěstounů a kontinuální ambulantně-terénní podpora a vzdělávání pro náhradní rodiny jsou předpoklady pro to, aby mohly být kojenecké ústavy zrušeny. S tímto prohlášením souhlasí 29 neziskových organizací.

5.4. Doporučení nestátních neziskových organizací:

- Zpracovat koncepci spolupráce s resorty odpovědnými za související problematiku (*kompetentní moderní systémový přístup k péči o rodiny a děti v obtížných situacích; formulace priorit spolu s koncepcemi jednotlivých subsystémů - prevence obtíží, varianty intervence, služby pro dítě a rodinu, náhradní péče; podmínky pro vznik sítě sociálních, psychosociálních a pedagogických služeb, personální posílení oddělení sociálně-právní ochrany dětí, zajištění systému celoživotního vzdělávání*).
- Je nutná existence jednoho orgánu zodpovědného za celou problematiku nadaného výkonnými pravomocemi (*jeden resort*).
- Vzdělávat další složky činné v trestním řízení (*ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., podporovat jejich součinnost v praxi*).
- Vypracovat standardizované modely multidisciplinární spolupráce všech složek působících v dané oblasti (*soudy, policie, státní zastupitelství, probační a mediační služba, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, pracoviště realizující probační programy, další sociální služby, atp.; podporovat realizaci a rozvoj probačních programů a jiných výchovných opatření*).
- Zřizovat menší zařízení rodinného typu s resocializačními programy zaměřenými na rozvoj osobnosti dětí, zejména mladistvých a minimalizaci jejich selhávání po skončení výkonu ústavní nebo ochranné výchovy (*pro děti u kterých bude nutné např. vzhledem k jejich narušení nařídít ústavní nebo uložit ochrannou výchovu*).

- Rozšiřovat projekt Systém včasné intervence na úrovni obcí s rozšířenou působností.

Iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče vznikla na přelomu roku 2010 a 2011 na základě rozhodnutí pěti neziskových organizací, které se dlouhodobě věnují náhradní rodinné péči. Zakladateli iniciativy jsou občanské sdružení Amalthea, Asociace náhradních rodin, Nadační fond J&T, Občanské sdružení Rozum a Cit a Sdružení pěstounských rodin. Podporovateli iniciativy je řada dalších jednotlivců i organizací jako například Centrum pro rodinu Terežín, DOMUS – Centrum pro rodinu, Občanské sdružení Salinger, HoSt Home-Start ČR, Liga lidských práv, Informační středisko Mikuláš, Dětské centrum Paprsek, Člověk hledá člověka, Pěstounské rodiny kraje Vysočina, Sdružení SOS dětských vesniček či občanské sdružení V zájmu dítěte.

Iniciativa vznikla s cílem rozpoutat diskuzi o problematice dětí bez rodiny a přispět k jejímu řešení, neboť příslušné novelizace zákonů jsou právě v těchto dnech v klíčové fázi legislativního procesu. *„Zdravotní i penzijní reforma jsou bezesporu důležité. Nelze ale kvůli nim odkládat nebo dokonce smést ze stolu osudy dětí v některých případech zbytečně uvězněných v ústavní péči. Vláda a parlament se musí přestat skrývat za velké reformy a začít se zabývat i nezbytnou novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí a novelizací občanského zákoníku. Podle nás je komplexní reforma státního systému péče o ohrožené děti jediným správným řešením, které může zastavit příliv dětí do ústavů v naší zemi,“* říká Vančáková a upřesňuje: *„Naše iniciativa nestaví na zelené louce, ale navazuje na dosavadní úsilí řady odborníků a pracovníků z praxe, kteří se o tuto reformu snaží už několik let.“* (Martina Vančáková – zástupkyně iniciativy z Nadačního fondu J@T.)

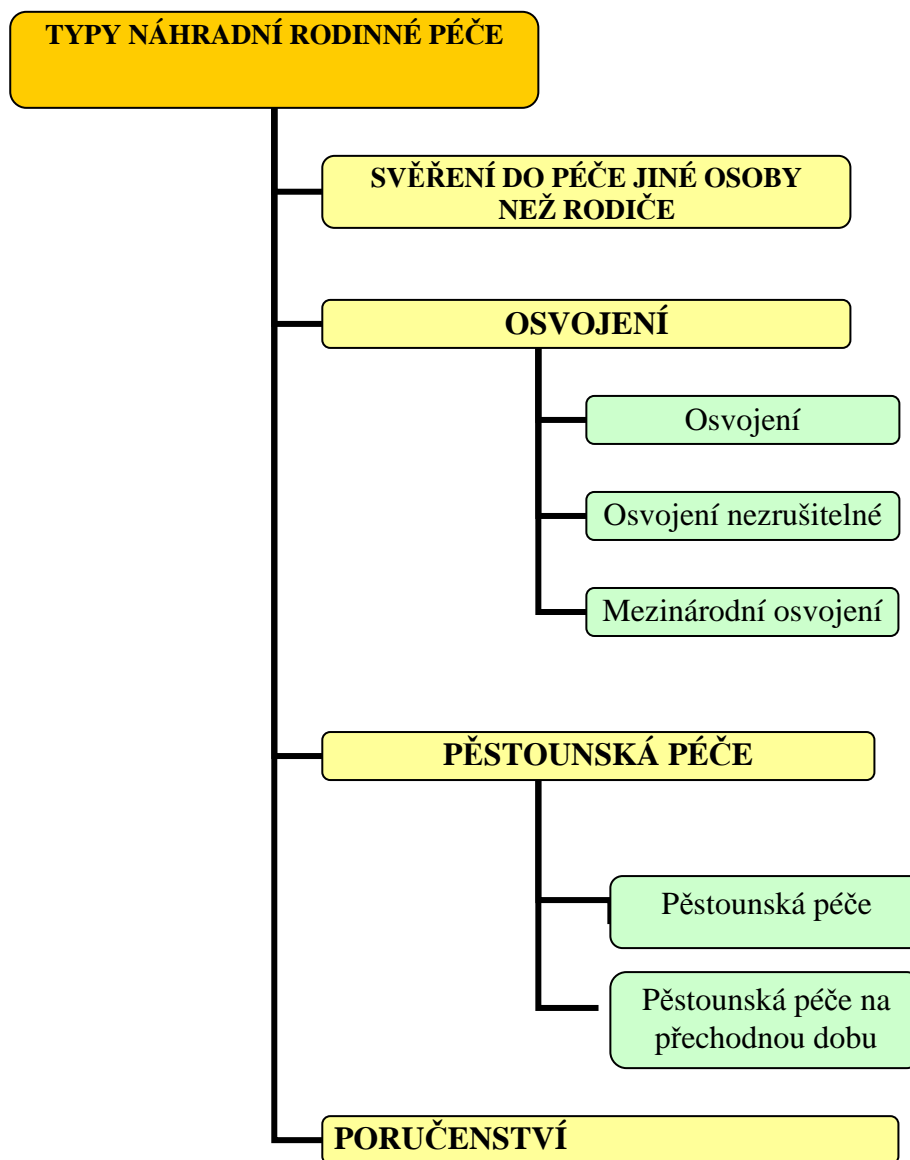
Iniciativa vytyčila 3 základní kroky, které by mohly pomoci napravit současný alarmující stav péče o naše děti. Prvním z nich je zefektivnit pomoc ohroženým rodinám, a to zejména větším zapojením krajů a obcí do preventivních opatření proti odebrání dětí z rodin a do účinného řešení

nepříznivých podmínek ohrožených rodin. Iniciativa rovněž usiluje o větší podporu rozvoje náhradní rodinné péče nejen po stránce finanční, ale třeba i zavedením institutu přechodné pěstounské péče do praxe, aby byli náhradní rodiče schopni okamžitě přijmout ohrožené dítě do rodiny. Třetím krokem je zahájení transformace ústavů. „*Rádi bychom nahradili ústavní výchovu dětí ve věku od 0 do 6 let některou z forem náhradní rodinné péče, u ostatních dětí snížit délku pobytu v ústavu při nevyhnutelné ústavní výchově maximálně na 3 roky,*“ (Jana Lexová z Asociace náhradních rodin ČR). Ústavy by současně měly projít zásadní transformací na asistenční či terapeutická centra terénního i ambulantního typu pro ohrožené děti a rodiny.

Fakta a čísla:

- V desítkách českých ústavů žije více než 11 000 dětí, náhradní rodina se hledá jen pro 1/10 z nich.
- Českými kojeneckými ústavu ročně projdou téměř 2 000 malých dětí. Jsme jednou z mála zemí Evropy, která stále drží kojence v ústavech.
- Průměrná doba pobytu dítěte v ústavu je u nás v současné době 4,5 roku.
- Ústavní péče prokazatelně poškozuje zdraví malých dětí.
- Dítě vychovávané v rodině má 40x větší šanci dosáhnout vysokoškolského vzdělání než jeho vrstevník z ústavu.
- Sociální pracovník z orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) má u nás na starosti běžně 300 až 500 rodin, které by měl znát osobně a měl by jim poskytovat podporu dle jejich potřeb. (Iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče, www.odsouzeni.cz)

Obrázek 1: PŘEHLED TYPŮ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Zdroj: Matějček, Z – Náhradní rodinná péče

Tabulka 4

Náhradní rodinná péče

1. Náhradní rodinná péče - statistika žadatelé

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Součet
Počet přijatých žádostí - osvojení	nesledováno		101	108	109	91	135	544
Počet přijatých žádostí - pěstounská péče	nesledováno		83	80	64	61	65	353
Celkem v daném roce	189	144	184	188	173	152	200	1230

2. Náhradní rodinná péče - statistika děti

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Součet
Počet dětí umístěných v daném roce do osvojení	71	63	57	75	35	39	31	45	416
Počet dětí umístěných v daném roce do pěstounské péče	38	33	34	41	33	41	45	55	320
Počet dětí umístěných z jiných krajů	Nesledováno				15	20	21	12	68
Celkem	109	96	91	116	83	100	97	112	804

Zdroj: www.uiv.cz

Závěr

Jaké možnosti tedy jsou, aby v ústavech nebyly děti zbytečné? V první řadě je potřeba zdokonalit legislativu a posílit prevenci – předcházet selhání rodičů. Je nezbytné organizačně, finančně a odborně zajistit jak programy prevence, tak sanace ohrožených rodin. Znamená to také zkvalitnit terénní sociální práci. Není totiž pochyb o tom, že nejlepším prostředím pro vývoj dítěte je funkční rodina. Nemá však smysl vracet děti z ústavních zařízení do nefunkčních a nespolupracujících rodin. V budoucnu by alternativou ústavů mohly být nové formy přechodné či podpůrné rodinné péče. Pro mladší děti, které se na náhradní rodiče silně citově fixují, se jeví jako nejvhodnější varianta dlouhodobá pěstounská péče.

Osobně se domnívám, že není systémově ošetřen přechod dítěte do dospělého života mimo ústav. V ústavu je dítě zabezpečené po hmotné stránce, má dobré jídlo, oblečení, strukturovaný volný čas, vzdělává se a připravuje na budoucí povolání. Dosažením dospělosti role ústavu končí a pak už je na dítěti – již dospělém člověku, jak si se životem mimo ústav poradí. U těch, kteří mají závažné problémy – osobnostní, neurologické, psychiatrické a jejichž umístění v zařízení má (ve vztahu k okolí) spíše ochranný, než resocializační význam, je jejich směřování do budoucnosti do značné míry předem dané – zmatek v osobním životě, nezaměstnanost, případně i trestná činnost.

Bohužel, obdobnou perspektivu mají i ti, kteří byli v institucionální péči umístěni ze sociálně ekonomických důvodů rodiny. Jejich návrat do původní rodiny je provázen mnoha problémy, které vyplývají z toho, že v rodině po dobu jejich umístění v institucionální péči nedošlo k žádné změně k lepšímu – rodina je rozvrácena, žije v nepořádku, chaosu, bez pravidel. Někteří její členové byli nebo jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, měnili se partneři matky, v rodině přibyli další sourozenci, z nichž někteří jsou též umístěni v institucionální péči.

Mladý člověk, který řadu let, případně většinu svého života, žil v hezkém prostředí, jasně nastaveném režimu a v relativním dostatku a jehož

vztahy s rodinou byly přerušeny, se návratem do původní rodiny ocitá v situaci, z níž prakticky není možné něco pozitivního vytěžit. Zůstane-li ve své rodině, tak postupně přebírá model života svých příbuzných, pokud rodinu opustí, je pro něj velmi obtížné »někde se chytit«. Postupně se kontaktuje se známými a s jejich známými, s nimž se setkal během svého pobytu v institucionální péči a je jen otázkou štěstí a náhody, zda se mu podaří první roky samostatného života překonat bez problémů.

Pokusím-li se na závěr shrnout hlavní poznatky, které z analýzy vyplynuly, tak ten nejvýznamnější směřuje k práci orgánů sociálně právní ochrany, jejichž role je v péči o ohrožené děti klíčová. Problémem však je, že jejich práce je na mnoha městských úřadech podceňovaná, je jich málo, jsou přetěžováni administrativními úkony, mnozí pracovníci mají nedostatečné vzdělání, chybí jim supervize a metodické vedení. Důsledkem tohoto stavu je nedostatečně propracovaný systém včasné intervence v ranných stádiích vzniku problémů i kontinuální práce s rodinami dětí, téměř absentuje práce s rodinami dětí umístěnými v institucionální péči, jejímž cílem je co nejrychlejší návrat dítěte zpět do rodiny.

Ze zjištěným informací vyplývá, že v institucionální péči v Česku je umístěn vysoký počet dětí, velké množství dětí je umístěno v institucionální péči dlouhodobě, často až do dospělosti, protože se nemají kam vrátit (rodina dysfunkční, obec je odmítá). Neexistuje u nás státem garantovaný systém následné péče zajišťující po opuštění ústavu důstojné podmínky pro socializaci. Soudům nepřiměřeně dlouho trvá přeměňování ústavní výchovy v ochrannou a naopak, což často blokuje práci výchovných zařízení. Soudy často nepřesně rozhodují o udělení výchovných opatření, kvůli čemuž nemohou výchovná zařízení smysluplně od sebe oddělovat děti podle společenské narušenosti. O dětech rozhodují soudy formálně, často s malou znalostí věci a s nedostatečnou znalostí dětské psychiky, leckdy dětem svými rozhodnutími nepomohou. Umístění dětí ve výchovných zařízeních znamenalo v mnoha případech pouze přerušování sociálně patologického vývoje, který po ukončení péče bez další návaznosti sociální práce opět nastartoval. V České republice nefunguje systém

včasné intervence založený na meziresortní spolupráci a na cílené sociální práci v ranných stádiích vzniku problému. Možnost ukládat ochrannou výchovu i možnost měnit ústavní výchovu v ochrannou a naopak, je využívána minimálně. Výkon ochranné a ústavní výchovy není v praxi oddělen. Dlouhodobě neřešeným problémem je útekovost dětí z institucionální péče. Resocializační práce OSPOD s rodinami dětí umístěných v institucionální péči, která by měla směřovat k co nejrychlejšímu návratu dítěte zpět do rodiny, je nedostatečná. To je závažné zejména v případech dětí, které byly umístěny do institucionální péče ze sociálních či bytových důvodů, nebo pro poruchy chování.

Dalším problémem je, že v České republice neexistuje systematická a státem garantovaná následná podpora dětí opouštějících institucionální péči, která by jim zprvu asistenčním a později podpůrným způsobem usnadnila vstup do života mimo ústav. Jak bylo uvedeno výše, doba těsně po odchodu ze školského zařízení do běžného života je mimořádně kritická a velmi záleží jen na tom, najde-li se někdo, kdo ji pomůže bývalému klientu institucionální péče zprostředkovat.

Seznam použité literatury

Bittner, P. – Péče o děti odebírané z biologické rodiny. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 3 Ligy lidských práv, 2007.

Jedlička, R., Klíma, P., Kořa, J., Pilař, J. – Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

Kovařík, J. a kol. – Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: SNRP a Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.

Langmeir, J. a Matějček, Z. – Psychická deprivace v dětství. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 2. vydání, 1968. ISBN 08-063-68.

Langmeir, J., Matějček, Z. – Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicenum, 1974.

Matějček, Z. a kol. – Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

Matějček, Z. a kol. – Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

Matějček, Z. – O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. ISBN. 80-85282-83-6.

Matoušek, O. – Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

Matoušek, O. – Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

Němec, J., Kusý, M. – Aktivní sociální učení v podmínkách ústavní a ochranné výchovy. 1. vyd. Praha: MŠMT, 1998.

Říčan, P. – Cesta životem: vývojová psychologie. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.

Úmluva o právech dítěte.

Vnitřní řád Výchovného ústavu Hostouň.

Vocilka, M. – Výchovné ústavy v České republice, Praha: MŠMT, 1999.

Zákonné normy

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 383/2005 Sb. kterým se mění zákon č. 109/2002 sb.

Vyhláška č. 438/2006 sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Internetové zdroje

www.mpsv.cz

www.msmt.cz

www.dom-os.cz

www.nahradnirodina.cz

www.vzd.cz

www.uiv.cz

www.ministerstvomnitra/odbor-prevence/

www.anv.cz/tema/27-analyza-efektivity.

Důvodová zpráva k novele ZSM č.383/2005 Sb.: www.psp.cz

<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2011/poznatky-ochra...>
www.novinky.cz

Seznam obrázků a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Přehled typů Náhradní rodinné péče

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počty dětí ve všech zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy ve školních rocích 2003/2004 až 2008/2009

Tabulka 2: Počty dětí ve všech zařízeních podle školní docházky ve školních rocích 2003/2004 až 2008/2009

Tabulka 3: Délky pobytů klientů ve Výchovném ústavu Hostouň ke dni 20.11.2011

Tabulka 4: Náhradní rodinná péče

Seznam příloh

Příloha A – Kazuistiky.....	I
Příloha B – Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.....	VI
Příloha C – Zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy rok 2005/2006.....	XII
Příloha D – Zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy rok 2006/2007.....	XIV
Příloha E - Zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy rok 2007/2008.....	XVI
Příloha F - Zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy rok 2008/2009.....	XVIII

Přílohy

Příloha A - Kazuistiky

T.R.

Narozen 16.10.1994

Nástup 1.3.2006

Rodinná anamnéza:

Otec – M. K., bytem Žákovského 456 Sokolov

Matka – E.R., bytem Heyrovského 245/8 Sokolov

Sourozenci – tři nezletilé sestry

Rodinné prostředí:

Okresní soud v Sokolově vydal 10.3.1998 předběžné opatření, kterým byl Tomáš předán do Dětského domova v Horním Slavkově. Důvodem byla skutečnost, že se Tomáš ocitl bez jakékoli péče. Matka ho přivedla na oddělení péče o děti s tím, že se o něj nemůže starat, neboť jí rodina vyhodila z bytu. Matka v té době byla svobodná, nikde narácovala, neměla žádný příjem a živila jí matka. Otec je nesvéprávný a nehodlal se o syna starat. Matka má ještě 3 děti, které jsou již v ústavu.

Matka navštívila Tomáše v dětském domově dvakrát, otec ani jednou. Na základě těchto zkušeností byla Tomášovi nařízena ústavní výchova.

Sociální anamnéza:

Od roku 1999 z důvodu poruchy aktivity a pozornosti, výchovné zanedbanosti byl umístěn dlouhodobě v DPL Dobřany, do dětského domova dojížděl pouze na Vánoce a letní prázdniny. 1.3.2006 byl přijat do výchovně léčebné jednotky ve Výchovném ústavu Hostouň. Zpočátku pobytu v zařízení zcela negativně hovořil o své rodině, odmítal možnost návštěv rodiny. Rodina

o něj nejevila zájem. Tomáš se projevoval jako urážlivý, citově plochý, drzý, náladově neutrální, introvert. Přehled o hygienických zásadách měl, ale nedodržoval je, byl pohodlný, flegmatický, nepořádný, líný, pomalý, bez zájmu o nabízené činnosti, sklony k vymýšlení. Veškeré pracovní činnosti bral jako povinnost, pokud neměl přímý dohled nebyl schopen práci dokončit. V případech kritiky či trestu se stavěl do opozice, byl hrubý, odsekával.

Po celé tři roky o něj rodina neprojevila zájem až v červnu 2009 jel poprvé od svého pobytu v ústavu na letní prázdniny domů. Po opožděném návratu do zařízení došlo k razantnímu zhoršení jeho chování. Byl arogantní, drzý, nezájem o veškeré činnosti, útek ze zařízení, poškozování zařízení, nerespektování příkazů, vystupoval velmi sebevědomě a arogantně zejména vůči dospělým, je neustále v opozici. Jeho chování bylo způsobeno nepodnětným rodinným prostředím, ve kterém v době letních prázdnin byl. Od tohoto pobytu doma, však rodina o něj nejeví žádný zájem. Tomášovo chování se neustále zhoršovalo, docházelo i k fyzickému napadání mladších, slabších chlapců. Omezení, tresty ani domluvy nepomáhaly. Proto byl přeřazen z DDŠ do Výchovného ústavu mezi starší chlapce. Toto přeřazení bylo přínosné. Tomáš se v chování výrazně zlepšil. Ve skupině je nejmladší, má respekt ze starších chlapců, nesnaží se o dominanci, protože by mu to zde neprošlo. Prostředí a kolektiv starších na něj velmi pozitivně působí, vzbuzuje respekt a pokoru, což v DDŠ absentovalo.

Tomáš by se rád vyučil ve výchovném ústavu v oboru Zemědělské práce. Doufám, že mu jeho nynější chování vydrží a vyučí se, aby se po opuštění ústavu mohl dobře socializovat.

K. H.

Narozen 1.4.1994

Nástup 7.5.2008

Rodinná anamnéza:

Otec – M. K., nar. 1.11.1961, bytem Kolárova 789, Cheb

Matka – B. H., nar. 2.1.1970, bytem Nádražní 456, Sokolov

Sourozenci – Ondřej (nar. 1999), Roman (nar. 2000), Lenka (nar. 2002), Patrik (nar. 2004), Jan (nar. 2006) – všichni jsou v DD

Rodinné prostředí:

Rodiče žili s dětmi v domě, který je ve velmi špatném stavu, bytové podmínky byly naprosto nevyhovující pro výchovu dětí. Matka je již několik let na mateřské dovolené, otec je evidován na úřadu práce, práci příliš nevyhledává, poměrně často požívá alkohol. Rodiče nejsou schopni své děti vychovávat a zajistit jim fungující rodinné zázemí.

Osobní anamnéza:

Karel při přelézání vagónu na nádraží v Sokolově, kde viděl měděné kable, které chtěl ukrást a prodat, byl zasažen elektrickým proudem z troleje a proto byl hospitalizován na klinice popáleninové medicíny v Praze. Ze zprávy kliniky bylo zjištěno, že je chlapec popálen na 60% těla, které budou mít trvalé následky. Po propuštění byl umístěn do dětského domova Horní Slavkov. Měsíc pobýval v dětském diagnostickém ústavu, kde byly konstatovány poruchy chování, mentální retardace, vyhledává nevhodné vzory, školská úspěšnost je dlouhodobě problematická, sociální dovednosti jsou omezené, riziko aktivního vztahu k šikaně. Po návratu do dětského domova se opět objevily výchovné problémy ve smyslu vulgarity, agresivity, sex. obtěžování mladších dětí, problematické respektování autority. Proto byl Karel přerazen do VÚ DDŠ Hostouň. Adaptace v zařízení proběhla pozvolna. Jeho chování je kolísavé, skryté, účelové, má silné tendence k šikanování mladších chlapců, útěky ze zařízení. K výraznému zhoršení chování dochází v případě, kdy není pod přímým dohledem vychovatele. Ze závěrů psychologického vyšetření je patrné, že chlapec bude spíše napodobovat než vymýšlet vlastní způsoby řešení problémů. U Karla je nutný pevný režim, systematické vedení a důsledná kontrola. Kontakt s rodinou je nepravidelný, telefonický. V současné době se učí na obor Zemědělské práce – farmář. Je otázkou zda dostuduje, vzhledem k jeho problematickému chování, útěkům a hlavně nechuti se učit něco nového.

O.Š

Narozen 1.5.1995

Nástup 10.8.2008

Rodinná anamnéza:

Otec- R. P., bytem Zahradní 34 Sokolov, t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody, věznice Horní Slavkov

Matka – E. Š., bytem Hujerova 721 Kadaň, nezaměstnaná.

Sourozenci – Kamil (nar. 1997), Romana (nar. 2003), Patrik (nar. 1998), Martin (nar. 2000)

Rodinné prostředí:

Ondra žil s matkou a se svými sourozenci v polorozpadlém domě. Matka nebyla schopna zajistit jejich řádnou výživu a výchovu. Je bez zaměstnání, vyřazena z evidence uchazeče o zaměstnání, je zcela bez příjmu. Ondra měl i výchovné problémy ve škole, byl agresivní vůči spolužákům, šikanoval slabší děti, nerespektoval zákazy, neměl základní sociální návyky. Spolu se sourozenci se toulali po ulicích, žebrali před supermarkety, vyhledávali nevhodné druhy zábavy.

Osobní anamnéza:

Ondra byl na základě předběžného opatření předán do ústavní péče, do Dětského domova Domino v Plzni v červnu 2005. Zde měl od počátku výchovné problémy, svévolnost, nerespektování pokynů vychovatelů i učitelů, agresivita. Veškeré dostupné metody selhaly. Proto byl v červnu 2008 přemístěn do VÚ DDŠ Hostouň. Zde už jsou jeho dva sourozenci.

Adaptace proběhla bez větších obtíží. Od počátku vystupoval jako velmi rušivý element, zejména svými hlasitými projevy. Zadané úkoly a povinnosti odmítal udělat, neudržoval pořádek ve svých věcech, hygienické návyky byly na hraně.

Pod důsledným vedením se vše srovnalo do normy. Školní učivo nezvládá nebo s velkými obtížemi. Bez individuálního přístupu není schopen

samostatně pracovat. Na svůj věk je nezralý, infantilní, hravý. Obdivuje chlapce s nežádoucím asociálním chováním, sekunduje jim a snaží se je napodobovat. Drobnější přestupky jsou na denním pořádku. Kritiku vůbec nepřijímá a nemá snahu o nápravu. Ve vztahu k dospělému v případě opozice by byl schopný i fyzického ataku. V posledním roce se zvýšil počet jeho útěků ze zařízení a doba strávená na útěku. To vše má negativní vliv na jeho chování po návratu zpět do zařízení. Ondra nemá žádnou motivaci ke zlepšení svého chování. Kontakt s rodinou nemá žádný.

Na druhou stranu rád sportuje, velmi úspěšně reprezentuje ústav ve sportovních kláních mezi ústavami a je manuálně zručný. Nyní studuje druhým rokem obor Farmářské práce.

**Příloha B - Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a
ochranné výchovy**

Hlavní město Praha

Název: Dětský diagnostický ústav, základní škola a školní jídelna, Praha 4, U Michelského lesa 222

Název: Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče, Praha 4, Na Dlouhé mezi 19

Název: Diagnostický ústav pro mládež, Praha 2, Lublaňská 33

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Praha 2, Jana Masaryka 16

Název: Výchovný ústav, středisko výchovné péče Klíčov, základní škola, praktická škola a školní jídelna, Praha 9, Čakovická 5

Název: Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola, Praha 5, Radlická 30

Název: Diagnostický ústav, dětský domov se školou, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Dobříchovice, Pražská 151

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Býchory 52

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Liběchov, Rumburská 54

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Načeradec 1

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Obořiště 1

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Kutná Hora, Hloušecká 279

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Sedlec-Prčice, Luční 33

Jihočeský kraj

Název: Dětský diagnostický ústav, dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Homole 90

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Jindřichův Hradec, Gymnazijní 118

Plzeňský kraj

Název: Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Plzeň, Karlovarská 67

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Hostouň, Chodské náměstí 131

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Měcholupy 2

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Terešov 1

Karlovarský kraj

Název: Výchovný ústav a školní jídelna, Nová Role, Školní 9

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Žlutice, Jiráskova 344

Ústecký kraj

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola, střední škola a školní jídelna, Děčín XXXII – Boletice nad Labem, Vítězství 70

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Buškovice 203

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Jiříkov, Čapkova 5

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Kostomlaty pod Milešovkou, Požárnická 168

Název: Výchovný ústav a školní jídelna, Pšov 1

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Místo 66

Liberecký kraj

Název: Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola, mateřská škola a školní jídelna, Liberec, U Opatrovny 3

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Hamr na Jezeře, Školní 89

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna, Chrastava, Školní

Královéhradecký kraj

Název: Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Hradec Králové, Říčařova 277

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Hostinné, B. Smetany 474

Název: Dětský domov se školou a základní škola, Kostelec Nad Orlicí, Tyršova 7

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Vrchlabí, Al. Jirásky 617

Název: Výchovný ústav Husův domov a školní jídelna, Dvůr Králové nad Labem, Vrchlického 700

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Horní Maršov, Temný Důl 1

Pardubický kraj

Název: Dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Hrochův Týnec, Riegrova 1

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Králíky, 5.května 383

Kraj Vysočina

Název: Výchovný ústav, středisko výchovné péče, střední škola a školní jídelna, Černovice, Jirákova 285

Název: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Jihlava, Dělnická 1

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Počátky, Horní 617

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Velké Meziříčí, K Rakůvkám 1

Jihomoravský kraj

Název: Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Brno, Hlinky 140

Název: Diagnostický ústav pro mládež, středisko výchovné péče a školní jídelna, Brno,

Název: Výchovný ústav, dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna, Moravský Krumlov

Název: Výchovný ústav, střední škola, internát a školní jídelna Olešnice na Moravě Trpínská 317

Název: Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Višňové, Zámek 1

Název: Soukromý výchovný ústav a.s., Troskotovice

Olomoucký kraj

Název: **Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a střední škola, Dřevohostice, Novosady 248**

Název: **Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a střední škola, Šumperk, Vyhlídka 1**

Název: **Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Olomouc – Svatý Kopeček, Ústavní 9**

Název: **Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Veselíčko1**

Název: **Výchovný ústav, střední škola, základní škola a školní jídelna, Vidnava, Klášterní 251**

Název: **Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Žulová, Komenského 154**

Moravskoslezský kraj

Název: **Dětský diagnostický ústav, základní škola a školní jídelna, Bohumín – Šunychl 463**

Název: **Dětský domov se školou a základní škola, Ostrava-Kunčice, Jeseninova 4**

Název: **Diagnostický ústav pro mládež, středisko výchovné péče a školní jídelna Ostrava-Kunčičky, Škrobálkova 16**

Název: **Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Nový Jičín, Divadelní 12**

Název: **Dětský domov se školou, Těrlicko, Horní Těrlicko 561**

Název: **Výchovný ústav a školní jídelna, Ostrava-Hrabůvka, Slezská 23**

Zlínský kraj

Název: **Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Bystřice pod Hostýnem, Havlíčkova 547**

Název: **Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna, Chvalčov,**

U Revíru 47

Název: Výchovný ústav, středisko výchovné péče, střední škola a školní jídelna, Střílky, Zámecká 107

Příloha C

ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ - OCHRANNÉ VÝCHOVY ROK 2005/2006

Přehled zařízení pro výkon ústavní - ochranné výchovy			
	počet zařízení	počet dětí celkem	děti na útěku celkem
dětský domov	1	21	0
dětský domov se školou	28	795	90
výchovný ústav	33	1383	241
diagnostický ústav	13	537	146
Celkem	75	2736	477
Výchovné ústavy – přehled			
		lůžková kapacita	počet skupin
výchovný ústav celkem	33	1410	168
počet dětí celkem	1383		
Dívek	386		
úplní sirotci	20		
děti nezletilých matek	21		
Výchovné ústavy - přijetí a odchody dětí			
nově přijaté	1013		
odchody celkem	1080		
v pěstounské péči	0		
děti propuštěné trvale	867		
děti podmíněčně umístěné mimo zařízení	119		
z toho dívek	294		
Dny strávené dětmi ve výchovném ústavu			
Celkem		355621	
na útěku		78344	

Výchovné ústavy – děti podle druhu postižení	
Mentální	247
sluchové	2
Zrakové	0
vady řeči	0
Tělesné	1
s více vadami	82
s vývoj.poruchami chování a učení	449
Celkem	781
Výchovné ústavy - pracovníci podle vzdělání	
se speciálním pedagogickým	181
s vysokoškolským	209
s vyšším odborným	20
se středoškolským	754
Celkem	1242

Příloha D

**ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ - OCHRANNÉ VÝCHOVY ROK
2006/2007**

Přehled zařízení pro výkon ústavní - ochranné výchovy			
	počet zařízení	počet dětí celkem	děti na útěku celkem
dětský domov	3	74	0
dětský domov se školou	27	700	77
výchovný ústav	33	1388	259
diagnostický ústav	14	516	88
Celkem	77	2678	424
Výchovné ústavy – přehled			
		lůžková kapacita	počet skupin
výchovný ústav celkem	33	1433	176
počet dětí celkem	1388		
Dívek	387		
úplní sirotci	53		
děti nezletilých matek	24		
Výchovné ústavy - přijetí a odchody dětí			
nově přijaté	984		
odchody celkem	986		
v pěstounské péči	4		
děti propuštěné trvale	847		
děti podmíněčně umístěné mimo zařízení	107		
z toho dívek	288		
Dny strávené dětmi ve výchovném ústavu			
Celkem		369574	
na útěku		80283	

Výchovné ústavy – děti podle druhu postižení	
Mentální	211
sluchové	2
Zrakové	6
vady řeči	8
Tělesné	0
s více vadami	88
s vývoj.poruchami chování a učení	396
Celkem	711
Výchovné ústavy - pracovníci podle vzdělání	
se speciálním pedagogickým	21
s vysokoškolským	214
s vyšším odborným	19
se středoškolským	662
Celkem	967

Příloha E

**ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ - OCHRANNÉ VÝCHOVY ROK
2007/2008**

Přehled zařízení pro výkon ústavní - ochranné výchovy			
	počet zařízení	počet dětí celkem	děti na útěku celkem
dětský domov	3	80	10
dětský domov se školou	28	674	73
výchovný ústav	32	1414	256
diagnostický ústav	14	705	106
Celkem	77	2873	445
Výchovné ústavy – přehled			
		lůžková kapacita	počet skupin
výchovný ústav celkem	33	1408	175
počet dětí celkem	1414		
Dívky	384		
úplní sirotci	32		
děti nezletilých matek	26		
Výchovné ústavy - přijetí a odchody dětí			
nově přijaté	1001		
odchody celkem	986		
děti v pěstounské péči	0		
děti propuštěné trvale	817		
děti podmíněčně umístěné mimo zařízení	94		
z toho dívek	307		
Dny strávené dětmi ve výchovném ústavu			
Celkem		373021	
na útěku		88800	

Výchovné ústavy – děti podle druhu postižení	
Mentální	243
sluchové	2
Zrakové	2
vady řeči	7
Tělesné	1
s více vadami	98
s vývoj.poruchami chování a učení	60
Celkem	413
Výchovné ústavy - pracovníci podle vzdělání	
se speciálním pedagogickým	312
s vysokoškolským	236
s vyšším odborným	26
se středoškolským	611
Celkem	1185

Příloha F

**ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ - OCHRANNÉ VÝCHOVY ROK
2008/2009**

Přehled zařízení pro výkon ústavní - ochranné výchovy			
	počet zařízení	počet dětí celkem	děti na útěku celkem
dětský domov	3	77	4
dětský domov se školou	29	742	82
výchovný ústav	33	1530	314
diagnostický ústav	14	793	111
Celkem	79	3142	511
Výchovné ústavy - přehled			
		lůžková kapacita	počet skupin
výchovný ústav celkem	33	1451	182
počet dětí celkem	1530		
Dívky	426		
úplní sirotci	29		
děti nezletilých matek	34		
Výchovné ústavy - přijetí a odchody dětí			
nově přijaté	961		
odchody celkem	1159		
v pěstounské péči	1		
děti propuštěné trvale	1806		
děti podmíněčně umístěné mimo zařízení	77		
z toho dívek	263		
Dny strávené dětmi ve výchovném ústavu			
Celkem		368598	
na útěku		103697	

Výchovné ústavy – děti podle druhu postižení	
Mentální	252
sluchové	1
Zrakové	4
vady řeči	10
Tělesné	0
s více vadami	45
s vývoj.poruchami chování a učení	389
Celkem	701
Výchovné ústavy - pracovníci podle vzdělání	
se speciálním pedagogickým	346
s vysokoškolským	248
s vyšším odborným	28
se středoškolským	584
Celkem	949

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Lenka Kodimová

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinované

Název práce: Současné přístupy MŠMT k řešení ústavní výchovy se zaměřením na Výchovný ústav Hostouň.

Rok: 2011/2012

Počet stran bez příloh: 82

Celkový počet stran příloh: 19

Počet titulů české literatury a pramenů: 18

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 11

Vedoucí práce: Doc.PhDr. Eva Šotolová, PhD.